

HRVATSKI PLANINAR

GLASILO HRVATSKOG PLANINARSKOG DRUŠTVA

BROJ 2. i 3.

1928.

GOD. XXIV.

Šumska uprava i turizam na hrv. Kršu.

Dr. I. Krajač — Jastrebarsko.

U pomanjkanju dovoljnih željezničkih spojeva sa Primorjem, trgovačkog i pomorskog razvoja — postaje turizam djelomiće najvažnijom privrednom granom inače ekonomski pasivnog Primorja. Uslijed toga postaje akutnim, bitnim i hitnim pitanje: što bi imale pojedine grane državne i oblastne uprave da rade kako bi potpuno udovoljile svojim dužnostima na tom polju.

Kako svaki turizam stoji u neposrednoj vezi sa tлом i zemljom imati će one grane uprave, koje se tлом bave, vrlo odlučni utjecaj barem za uzdržanje i stvaranje predpostavaka za razvoj i procvat turizma. Tu je na prvom mjestu šumarstvo, koje ima već i po prirodi stvari poseban važni položaj u Kršu. Taj je položaj jošte pojačan važnošću što ga ta grana drž. djelovanja ima za nac. turizam.

S druge strane stoji činjenica, koju uvidja samo Šumarsko Ravnateljstvo na Sušaku: »da će razvijeni turizam u našem Krškom području dati novi, najjači impuls racionalnoj provedbi pošumljivanja golog primorskog Krša«. U ogromnoj većini slučajeva šumsko-gospodarstveni interesi nalaziti će se u harmoniji sa interesima turistike.

Kako u ranije vrijeme nisu postavljeni konkretni programi za rade ovakove vrste u samom terenu nastala je potreba da se danas izrade po mogućnosti konkretni i primijenjeni programi takovog rada za svako turistički važno područje.

Prvi pokušaj skiciranja najvažnijeg u općem pravcu, programa i najpotrebitijeg konkretnog rada — u koliko nije već obavljen ili nije u radnji — za turistički važnije krajeve Hrv. Krške Visočine ima da označi ova radnja. Prvi dio radi: o općim radovima i principima, drugi: o projektu puteva i cesta, a treći koji će jošte valjati stručnjački nadopuniti: o potrebama pošumljivanja.

A. Opće:

I. 1. Gola sječa ne smije se nigdje dozvoliti. Ako je kakvim ugovorom predviđena (n. pr. d. d. Velebit) mora se zakonodavnim putem ili inako onemogućiti. Gola sječa pretvoriti će

Krške krajeve u podpunu kamenu pustinju za vazda, promijeniti će klimu i onemogućiti ljudsko stanovanje, ukloniti i zadnje ostatke vode, a nerazmjerne podići buru. Uslijed toga prijeti podpunom propašću i samom Primorju a isključuje radi svojih posljedica svaki razvoj turizma, danas jedine grane koja može uopće u Primorju da donese relativno blagostanje.

2. Konstantni prvi i najjači udarac jugovine sa najobilatijim naglim prvim oborinama kroz milijone godina o zapadne obronke planina koje se nalaze u većoj ili manjoj udaljenosti uz Jadransko more, na što redovno odmah slijedi jaka daleko hladnija većinom suha bura — znatno su doprinijeli tome, da su gotovo svi zapadni obronci Dinarida pače i Julskih Alpa bliži moru danas više ili manje ogoljeni, a jednom goli bez zaštite vegetacije nalaze se više ili manje a u budućnosti sve više u ruševnom stanju. Sječa drva u tim predjelima je to razorno djelovanje elemenata jošte samo pojačala. Taj se fenomen dobro može pratiti na svim zapadnim moru okrenutim obroncima Velebita, izdancima Vel. Kapele od gorskog bila pa do mora, na Ličkoj Pleševici, na zapadnim obroncima planina uz Sedmera Jezera pod Triglavom itd. Na Velebitu u nizinama je po obroncima većinom već isprana i burom odnešena sva zemlja izuzevši dolove i dolce, u srednjim visinama ima ostanak pojedinih starih stabala koja jošte rastu — danas iz kamena — upućujući na to da je tu jednom bila šuma na tankom sloju zemlje. U višim i najvišim regijama ispod samoga gorskog bila nalazi se jošte po 1—3 m. zemlje razdute i izbrazdane svake godine manje, koju je nekada čuvala šuma, a danas je bez šume izvragnuta propadanju od kiša i vjetrova. Tako n. pr. izmedju Oltara i Lumbarde, u okolini Alančića, pod Senjskim Bilom itd.

Na obroncima preko gorskog bila prema moru nebi se dakle smjela dozvoliti nikakva sječa izuzevši uklanjanje stabala, koja smetaju. Uzrok jest: da se ti obronci ne ogole, jer tu je najjača bura i najjače promjene temperature, a najmanja vлага i najveći udarac naglih južnih i zapadnih vjetrova s naglim kišama, prolomima oblaka itd. što odnosi zemlju u more. Uslijed toga bi naknadno ošumljenje bilo vrlo teško. Isto tako bi se imalo postupati i na otocima, jer je i tu najveća pogibelj, da ostanu podpuno goli, a za taj slučaj i nesposobni za bilo kakovu uporabu i korist. (Upozorujem da se sječe i eksplorativa sitna šuma crnike na otoku Sv. Grgura i eksportira u inostranstvo, tako te prijeti pogibelj da će i on ogoliti. Na otoku Goli su posljednjih godina posjećena zadnja stara velika stabla ostatak predjašnje vegetacije pod samim tjemenom najveće uzvisine otoka, tako da sada

nema na cijelom otoku nikakvog stabla; jednako kao niti na Prviću, pa jedan i drugi ne pružaju gotovo nikakve koristi pučanstvu i nesposobni za bilo kakovo naseljenje.)

3. Eksploatacija šuma uz more dakle na obroncima Velike Kapele, Senjskog Bila i Velebita imala bi se dozvoliti samo sa najvećim oprezom i na način kako je n. pr. bivše vlastelinstvo Thurn Taxis sjeklo šume u Gorskem Kotaru brinući se na prvom mjestu za napredak i uzgoj šuma.

4. U ovom području valja osobito zavesti disciplinu i poštiti nadzor nad nižim; dakle napose lugarskim osobljem kako bi se onemogućilo: da se mjesto dozvoljenog za sjeću broja stabala u istinu posjeće znatno veći broj stabala, čime se de facto devastiraju šume ma da zato nema formalne dozvole.

II. 1. Valja stvoriti jedan program za izradu šumskih cesta, koje će omogućiti izvoz drva ondje gdje su šume preguste i gdje vjetrovi šumu sruše, da drvo ne trune uza lud. Taj se program mora sukcesive realizovati, a u svojim glavnim crtama mora da vodi takodjer računa o tom, da te ceste kada se sve njihove dionice izgrade i kada budu predstavljale cjelinu, — da tada mogu služiti i turistici, napose automobilizmu. Drvo koje danas gnije u šumama isplatilo bi diono racionalne investicije za takove ceste. Sličan sistem razvilo je bilo svojevremeno bivše vlastelinstvo Thurn-Taxis u Gorskem Kotaru.

2. Na vrhove, koji su turistički važni valja pripomoći da se izgrade najkraći ili najinteresantniji nogostupi za uspon. Na taj način upućuje se struja alpinista onuda gdje je isključena svaka šteta, ne plaši se niti divljač itd.

III. Šumarska uprava, koja ima i dovoljno sredstava i interesa valja da ispita klimatske odnose na onim točkama, koje mogu po svom položaju i prirodnoj ljepoti dolaziti u obzir kao: izletišta, lječilišta i slično. U području Hrv. Krša dolaze u obzir na prvom mjestu Štirovača, a zatim i Lubenovac, prva u srednjem potonji u Sjevernom Velebitu. Napose u Štirovači valja postaviti moderne po mogućnosti automatske aparate koji bi registrirali preko cijele godine, a osobito zimi: a) jakost insolacije; b) naoblaku; c) jakost i smjer vjetrova; d) vlagu u zraku; e) množinu oborina; f) temperaturu i konačno visinu snijega i njegovo trajanje. Već jednogodišnji rezultati ovog ispitivanja u Štirovači i Lubenovcu pokazati će kako stoje ova visinska mjesta u tom pogledu, a u komparaciji sa svjetskim izletištima i lječilištima slične visine u Švicarskoj. Time će se dobiti sigurno uporište: je li se mogu ti položaji izrabiti i sa kojim uspjehom kao zimska i ljetna izletišta, zračna kupališta ili lječilišta. Po-

gotovo Stirovača, koja ima živu vodu, a i Lubenovac radi svog položaja kako izgleda zaštićen od vjetra sa relativno dosta jakim snijegom, može nakon provedenog ovog ispitivanja poslužiti po vremenu kao mjesto za izgradnju hotela u gornje svrhe. O tom valja voditi računa pri izgradnji šumskih cesta da mogu služiti i izvozu drva i poslije turistici i automobilistici. O tom valja voditi računa i kod davanja koncesija za bilo kakve druge gradnje te rezervirati takva prirodno obdarena mjesta za onu vrstu eksploracije koja trajno najviše nosi pučanstvu i kraju, a to je baš turistika i hotelierstvo tim prije što se radi o jednom siromašnom kraju za koji je to novo i jedino vrelo dohodka.

Napose valja posebnu brigu posvetiti ispitivanju jakosti, konstantnosti, smjera, frekvencije i visine bure i uopće vjetrova osobito na planinskim previjama, dakle: u okolici Plasa i Jelenja, (eventualno nad Kljenovicom), na Vratniku, Oltarskom sedlu, Velikom Alanu, Oštarijama i Malom Alanu. Taj je rad nedavno započet zaslugom g. inž. prof. Kaudersa na Vratniku. To ispitivanje ima svoju posebnu važnost za nac. avijatiku, da se pronađu gorski prelazi koji su najmanje izvrgnuti buri i da se u pojedinim krajevima eksperimentalno ustanovi: do koje visine bure vlada. Zato bi u blizini najvažnijih gorskih previja, koje služe za prelaz u Primorje valjalo i na susjednim vrhuncima takodjer mjeriti i opažati sve fenomene bure. Tako n. pr. radi Vratnika na Jadićevoj Planini 1417 m. eventualno i Alinom Bilu. Radi Velikog Alanu nad Jablancem na Alančiću 1612 m. itd.

Iste fenomene valjalo bi proučavati i u pogledu jugovine i to na istim mjestima i sa istih stanovišta. Jedno i drugo valjalo bi obavljati u savezu sa isto takovim istovremenim opažanjima uz obalu na mjestima gdje takovi gorski prelazi vode do mora, da se uzmognu konstatovati razlike izmedju opažanja u visinama i pri obali. Uz more valja osim toga ispitati napose u pogledu bure mesta koja izgledaju relativno zaštićena n. pr. Selce, a i gorska bila nad njima da se uzmogne eksperimentalno konstatovati: jeli je zaštićenje od bure posve lokalno ili već gorsko bilo nad tim mjestima leži u zoni slabije bure.

Konačno valja jošte ispitati koliko daleko i u kakvoj jakosti itd. siže bure prema zapadu na moru. Za to ispitivanje bi bila pogodna zapadna obala Raba, Plavnik itd. Tako će se moći pronaći i zone više ili manje zaštićene od bure na otočju.

Jednako bi u savezu sa ispitivanjem jugovine valjalo istovremeno ispitivati i njenu jakost na pojedinim točkama na eksponiranom otočju i na obali, pa ta ispitivanja sružniti sa istodobnim ispitivanjem na previjama i najvećim visinama gorskog bila prema moru.

IV. U savezu sa svim gornjim imalo bi se nastojati da se i fauna tih krajeva uspostavi na onaj nivo kojega je prije imala, jer je i to vrlo privlačiva točka za izletnike i turiste, a može biti i vrelo dohodka za državu ako se racionalno njeguje i kultivira, isto tako je vrelo dohodka i za samo pučanstvo. Pretpostava je da se prije svega sistematski i racionalno utamane vukovi na tom području i to na taj način da od toga tamanjenja ne strada plemenita divljač. Slično je i sa lisicama. Trovanje je relativno pogibeljno, jer od toga strada i druga plemenita divljač. Čim se broj vukova znatno smanji ili uopće utamani imalo bi se racionalno nastojati svim sredstvima i zaštitom od lova da se rasplode opet srne u Senjskom Bilu i Velebitu, u koju bi svrhu trebalo importirati nekoliko parova na raznim pogodnim mjestima. Zatim bi trebalo importirati nekoliko pari divokoža na području Sjevernog Velebita od Šmrčevih Dolina pa preko cijelih Gornjih i Dolnjih Kukova, područje koje je za divokoze vrlo pogodno i gdje bi se rasplodile kad ih nebi ljudi tamanili. Osim toga bi se imalo posvetiti osobitu važnost i rasprostranjenju kune, napose kune zlatice na golim obroncima prema moru. Uz malo truda i troška tako bi Velebit imao opet bogatu faunu kakovu je i prije imao: medjeda, divokozu, srnu, kunu, tetrijeba itd. te bi bila jedna od rijetkih planina u Europi, koja se time može pođići. Mnoštvo srna i divokoza živjelo je kroz stoljeća sve do pred 30 godina u Sjevernom i Srednjem Velebitu.

V. Za turistiku osobito važna od prirode pogodovana mjesta bilo klimom bilo ljepotom prirodnih fenomena bilo koje vrsti — valja zakonom osigurati da se uzmogne sačuvati za vazda i tako uzmognu biti trajnim vrelom prihoda i turističkog uživanja za generacije te da postanu privlačivom točkom naše zemlje. To je osobito važno u našem Kršu s obzirom na klimu, vegetaciju i vodu. Takovi položaji u području Hrv. Krške Visočine jesu: Plitvička jezera, Bijele Stijene, Štirovača, Lubenovac i područje Kukova u Sjevernom Velebitu, a po mogućnosti i šume nad Vel. Paklenicom i Močila. Ova područja valjalo bi osigurati za vazda bilo proti svakoj sjeći, bilo osigurati da se sjeća u nekojim od tih područja može vršiti samo u vrlo malom opsegu i to samo pojedinačno, a tako da se nikako i nigdje ne nagrdjuje ljepota pogleda i izgleda pojedinog kraja, zaštita od vjetra, klimatski odnošaji i slično.

Za Plitvička Jezera valja ustrojiti i uzakoniti pod sankcijom najtežih kazna tako z a š t i t n u z o n u, koja garantira da se prirodni izgled cijelih Plitvičkih Jezera i neposredne okolice nikako ne će mijenjati, nego samo jošte dotjerivati, te da će prostran-

stvom šuma u okolini biti garantovana današnja klima i današnja količina vode u Plitvičkim jezerima.

Cijelu kosu masiva Bijelih Stijena i njihovih prelaza prema Samarskim Stijenama valja potpuno osigurati od svake siječe, jer je daleko veća vrijednost i veći interes u prirodnoj romantici toga hrpta nego li u jednokratkom ogoljenju od vegetacije i stvaranju pustoši.

Štirovača, računajući Jovanovića i Crni Padež eventualno i Klepinu Dulibu, reprezentirajući dugu zelenu položinu sa bujnom vegetacijom na visini od oko 1000—1100 m. sa trajnom živom vodom je zapravo jedan prirodni park, kojega valja u svoj čistoći za vazda uščuvati i po vremenu upotrebiti za turističko izletište, ljetovalište, za zimske sportove itd. Da se to uzmogne valja izraditi osnovu: o sačuvanju toga prirodnoga parka te u granicama dokle, gdje i koliko se smije sijeći, a da se taj prirodni park ne ošteti. Štirovača je od osobite važnosti i spada medju naše turistički najprivlačivije točke te će, ako se sačuva, u budućnosti igrati turističku važnu rolu.

Na području Hrv. Krške Visočine i njenog otočja tri su područja, koja djelomice imaju, a djelomice će imati turističku budućnost, sva su tri nedaleko jedan od drugog i svaki je u sebi poseban, specifičan, karakterističan u svom pravcu i osobito lijep. To su: na moru otok Rab sa tako reći 0 m. visine, sa bujnom vegetacijom sa relativno dosta izvor vode, zaštićen od vjetrova, sa vrlo dobro i raznolikom razvitetom morskom obalom. Slijedeća takva točka su Plitvička Jezera na visini od 483 m. aps. vis. (Sastavci do 639 m. aps. vis.) (Prošće), spoj vode, kamena i šume u svim varijacijama sa brojnim slapovima i gorskem klimom.

Treća točka, koja leži u istoj zoni jest Štirovača na oko 1100 m. visine, prirodni gorski park sa živom vodom, sa mogućnostima raznovrsnih ljetnih i zimskih sportova. Sve tri točke nisu jedna od druge osobito udaljene te na pr. zračna crta izmedju grada Raba i hotela na Plitvicama je nešto manje od 70 km., a zračna crta izmedju grada Raba i Štirovače nije veća od kojih 23 km. te zračna udaljenost izmedju Štirovače i Plitvičkih Jezera nije veća od kojih 48 km. Uz relativno malen popravak puteva mogu i danas opti automobili izmedju Senja, Plitvice, Štirovače i Jablanca, a od Senja i Jablanca pomorska prevozna sredstva do Raba. Uslijed toga mogu ova tri područja uključivši i ostala Primorska kupališta da služe turistima kao razne visinske etape za duži boravak u zemlji u posve različitim vrlo lijepim i karakterističnim krajevima. Na svim tim točkama je moguće zavesti jedan moderni komfor, jer se dade upotrebiti živa voda odnosno i za kupanje gdje

nema mora. Ova temeljna misao o ovim trim točkama mora služiti uporištem za svaku odluku u bilo kojem pravcu: bilo eksploatacija šuma, bilo davanja koncesija, gradnje šumskih cesta, turističkih puteva, gradnje planinarskih kuća i hotela itd.

Sličnu ulogu kao Štirovača — u manjem ali više alpinističkom opsegu — može da igra i Lubenovac, ako se sistematski prema stalmom programu postupa. Lubenovac doduše nema jako vrelo žive vode, ali bi se to dalo naknaditi sa reservoarima, koji dobivaju vodu od snijega i kiše i to u čistom prirodnom kamenu, a čini se da nema vjetrova, dočim je po visini nešto viši od Štirovače sa oko 1200—1250 m. nad morem, a od Štirovače cestom i šumskim putem nije više udaljen od oko 13—14 km. Po opsegu je visoka dolina Lubenovačka znatno kraća od cijele Štirovačke Dulibice, ali alpinistički vrlo interesantna, neposredno opkoljena sa relativno visokim, vrlo interesantnim vrhovima, koji većinom sastoje od strmog djelomice gotovo okomitog golog stijenja, relativno lagani za prilaz, ali se mogu birati i penjačke partie. Sa sjevero-zapada i zapada su doljnji ili Rožanski Kukovi kulminirajući u Vratarskom Kuku (1678 m.), sa sjevero-istoka su Hajdučki Kukovi kulminirajući u Golubiću (1658 m.), a sa istoka je mali Kozjak, sa jugo-istoka Kozjak (Veliki 1620 m.) Ovo područje alpinistički vanredno interesantnih Kukova sa osobitom formacijom vrhova, teško prohodno proteže se od Kozjaka do Balinovca u smjeru sjevero-zapad prema jugo-istoku, a u zračnoj crti od bliza 10 km. i u širini od ceste u Begovači do Rožanskog Vrha oko 7 km. U južnom dijelu tog sklopa ispod Lubenskih Vrata (1477 m.) leži visoka dolina Lubenovac.

B. Putevi i ceste :

Pri postavljanju programa puteva i cesta valja držati na umu, da je Primorje i otočje pred njim i po svojim komunikacijama i po svojim prirodnim odnosima osnovka turističkog kretanja za čitav kraj. Iz toga slijedi, da puteve u principu valja tako udesiti, da što kraće spajaju najvažnije točke Primorja sa najinteresantnijim zaledjem, pa da tako uzmognu služiti iskorišćenju objega i najvećem mogućem razvoju turizma na tom području.

I. ceste:

1. Valja držati u dobrom i uporabivom stanju pogotovo za automobilski promet glavne ceste, koje spajaju prirodno zaledje i njegova kulturna središta sa Hrv. Primorjem. Te ceste jesu: tzv. a) Lujzinska cesta sa silazom na Sušak; b) tzv. Karolinska cesta, t. j. odvojak Lokve—Fužine—Zlobin—Križišće, koja skraćuje silaz u Crikvenicu, a nalazi se u zlom stanju; c) tzv. Rudolfska cesta Ogulin—Novi, danas razrovana od izvoza drva; d)

cesta Košare—Josip Dol—Senj treba takodjer znatnog popravka; cesta (Bihać)—Plitvička—Jezera—Senj, treba popravka; f) cesta Otočac—Krasno—Sv. Juraj treba popravka pogotovo u okolini Oltara; g) Jablanac—Alan—Štirovača—Kosinj treba znatnog popravka; h) Gospic—Karlobag; i) Gospic—Obrovac; k) Popina—Zrmanja—Knin. K tome dolaze longitudinalne spojne ceste: a) Krasno—Štirovača; b) Otočac—Gospic c.) Karlovac—Slunj—Zavalje—Doljni Lapac—Dalmacija.

Za turistički promet u Hrv. Kršu najvažnije će biti one, gdje nema drugih komunikacija, a ima podloge da se može razviti i rentabilni auto-promet, a znaće najkraće spojeve izmedju zaledja, mora i najinteresantnijih točaka. Takav je najkraći i najbrži pri-laz k moru od postaje Košare ili Josip dol u Senj, zatim Senj—Plitvička Jezera i na drugom mjestu odnosno u budućnosti Jablanac—Alan—Štirovača—Kosinj—Otočac i dalje Plitvička Jezera ili Senj.

Više lokalnu važnost s obzirom na pojedina mjesta i točke osim potonje imenovanih cesta imat će cesta Ogulin—Klek—(Bijele Stijene)—Novi sa nastavkom do Crikvenice, zatim (Senj)—Sv.Juraj—Oltari radi uspona na Sjeverni Velebit (Zavižani—Krajačeva kuća).

II. Ceste, koje bi se imale uvrstiti u program izgradnje:

a) Na prvom mjestu dovršenje ceste, koja vodi iz Vinodola pod Medvedjak gdje bi valjalo izgraditi jošte 6 klm. do Liča. Time bi udaljenost autom od Cirkvenice do Liča tom cestom iznosila oko 24—25 klm., a od Liča do Fužine već obstoji cesta od oko 4 klm. tako te bi ukupna udaljenost Crkvenica—Fužine iznosila oko 28—29 klm. dakle ispod jednog sata vožnje autom. Na taj bi način Lič i Fužine mogle postati izletištem za goste iz Crkvenice i Novog što više i za izlete od pola dana, a put Zagreb—Crkvenica odnosno Novi mogao bi se znatno skratiti sa auto vožnjom iz Fužine odnosno Liča, čime bi se i na vremenu dobilo. Privlačivost Crikvenice mogla bi samo skočiti na ovaj način, jer bi u sebi spajala vrijednosti morskog kupališta sa kratkim izletom u podpuno gorsku interesantnu i lijepu prirodu na visini od 726 m. (Lič) odnosno 732 abs. vis. nad morem (Fužine).

b) Za budućnost imalo bi se u program uzeti autocesta, koja bi u visini od oko 700—1100 m. abs. visine išla nad Primorjem od Novoga prema jugu više ili manje paralelno sa morem te bi u svojem skrajnjem nastavku vodila u srce sjevernog Velebita do Štirovače. Ta cesta ne samo što bi bila turistički vanredno interesantna pružajući mnoštvo neobičnih pogleda u svim varija-

cijama na more, obalu i otočje, nego bi riješila i problem komunikacije gotovo svih ljudskih naselja na toj ertи pod hrbtom gor-skog bila; za slučaj dobrog uzdržavanja mogla bi služiti i za iz-voz šume, a bila bi dobro uporabiva i po ljetu, jer na toj visini pogotovo kroz šumu nebi bilo prevelike topline. Osim pogleda na more pružala bi uvid i u vrlo interesantne mjestimice potpuno alpinske scenarije svršavajući u pitomoj i plemenitoj okolici Stirovače. Ta bi se cesta u glavnom oslanjala na dosadanje puteve, koje bi trebalo proširiti i preinačiti, a mogla bi se u dionicama graditi sa investicijama kroz duži niz godina. Njena crta kretala bi se u glavnom ovako: tzv. Rudofinskom cestom sa najvišom točkom iza Banskih Vrata 1082 m. do iza Mošunja, a pred cestarskim stanom Stalak, odakle kroz šumu južnim pravcem pak sjeverno od Alinog Bila mimo Majke Božje Sniježne na Krivi Put i ispod Orlovnog Gnjiezda, kuda danas ide tzv. Milina cesta, na Vratnik. Te su ceste danas već gotove i ona od Mošunja do Krivog Puta je potpuno prohodna za automobil samo bi ju trebalo izdržavati i očistiti od granja koje ju je preraslo. Mjesto te ceste mogla bi se uzeti i varijacija tj. cesta, kako danas ide lošija kolna cesta, mogla bi se uspinjati od Kljenovice te izilaziti ili na Majku Božju Sniježnu ili na Klarićevac povrh Senja. Rečenу Milinu cestu valjalo bi proširiti i popraviti za automobilski promet do okreta ceste ispod Vratnika. Od Vratnika bi valjalo voditi cestu šumom Gube na selo Mali Stolac pa usponom na selo Veliki Stolac, zatim na selo Žukalj, a preko sedla Hodžinog groba nešto preko 1100 m. abs. vis. na selo Tuževac, pa selo Rakitu i spustiti se na sedlo Oltare oko 940 m. aps. vis. Odatle ima spoj na Otočac —Plitvice ili Stirovaču ili Sv. Juraj u Primorju — Senj. Cesta Kljenovica—Klarićevac ili Majka Božja Sniježna nad Senjom do pod Vratnik bi većinom i zimi bila bez snijega, a ovdje predlagani spoj Vratnik—Oltare bio bi i zimi vrlo malo izvragnut snijegu, a buri u glavnom samo na Vratniku nešto na Stolcu te na prelazu kod Hodžinog groba, jer ide većinom pod samom planinom kroz i pod samom vegetacijom. Od Oltara bi cesta ostala čistom planinskem cestom služeći za izvoz drva i auto-turistiku, pa bi prema tomu morala biti i čvrsto gradjena i dobro njegovana. Ona bi mogla ići pravcem današnje izvozne ceste, što vodi od Oltara pod obroncima Sniježnjaka na Skorupov Dolac i od njega na sedlo Markovog Kuka Siča zvanog 1281 m. aps. vis. Na tom odsjeku ima zimi snijega. Da se uzmogne u zimi bez snijega doći do Skorupovog dolca oko 1150 m abs. vis. i da se skrati uspon cestom iz Sv. Jurja do Skorupovog dolca, čime bi se postiglo osjetljivo skraćenje uspona iz Sv. Jurja na Zavižane (Krajačeva kuća H.

P. D.) imao bi se za početak popraviti današnji put, a po vremenu izgraditi cesta od po prilici osmog kilometra ceste Sv. Juraj—Oltari na Matešić Pod, (oko 637 m. aps. vis.) odatle bi put odnosno buduća cesta kretala izmedju Vrha Pleće i susjednog zapadnog vrha pa na Bovan, a odatle na Stazu (Orje ostaje desno a Tvrdi Dolac lijevo), pa na Žužinac (na karti 1—25.000 Žunjac), odatle na Babić Dolac i iz njega na Božinu Plan. (oko 1160 m. aps. vis.) Dovle niti usred zime obično nema snijega. Odatle do rečenog sedla Markovog Kuka zvanog Siča nema više od $1\frac{1}{4}$ klm., a put je isti kao i prva predložena alternativa. Odatle prema Zavižanskoj kosi moguće su opet dvije alternative i to zapadna u dolini ispod Markovog Kuka i Paleža sa usponom na Došenovac i dalje na Zavižansku Kosu, nešto duži i čini se teži put, koji danas obstoji ili više istočno kolnim putem relativno laganim terenom, koji vodi ispod Plješivice prema Jezerima postizavajući najvišu točku sa 1435 m. gdje se zapadno odvaja put što vodi na sjever ispod Zavižanske Kose obilazeći ju sa sjeveroistoka i istoka, odakle bi se imala potegnuti nova trasa do sedla izmedju Zavižanske Kose i Velike Kose, gdje danas стоји Krajačeva kuća. Odatle dalje današnjim putem po relativno laganom terenu kako danas vodi transverzalni djelomice kolni put prema Lomu tj. ispod Velikog Zavižana, Gornjeg Zavižana do pred Veliki Lom tj. kote 1248 m. aps. vis. gdje se danas križa isti Lomski put sa nogostupom odnosno putem Jezera-Alan. Odavle bi se ta cesta imala uspinjati pod kraj nešto težim terenom romantičnom uvalom izmedju Kukova na Lubenska Vrata i to bi bila njena najviša točka sa 1474 m. aps. vis. spuštajući se preko njih na Lubenovac i hvatajući preko Lubenovca spoj preko Grebališta 1453 m. aps. vis. mimo Tudereva na Alansku cestu blizu njezine najveće visine (1412 m. aps. vis.) Odatle dalje je već izgradjena cesta na Jablanac—Kosinj i Stirovaču. Takva cesta bi u velike doprinjela kako izvozu drva iz okolnih šuma tako i razvoju turistike u Sjevernom i Srednjem Velebitu, a obojim bi se u veliko pomoglo današnje vrlo nepovoljno siromašno stanje siromašnog tamošnjeg pučanstva. Izgradnja ceste do Krajačeve kuće nebi stojala velikih žrtava, a isto tako niti izgradnja ceste od Mirova (Alanska cesta) do Lubenovca, jer opstoje već danas obične šumske izvozne kolne ceste u istom pravcu, a kod Krajačeve kuće do same neposredne blizine pod njom.

c) Valja proširiti cestu koja vodi Primorjem napose onaj dio, što iz Novoga vodi u Crikvenicu i iz Crikvenice preko Sv. Jelene na Križišće. Isto tako i vinodolsku cestu, barem onu od Crikvenice do Križišća.

d) Izgradnja ceste odnosno proširenje i pojačanje današnje šumske ceste, od ceste Jasenak prema Begovoј Stazi do pod novu kolibu HPD, južno pod Bijelim Stijenama, tako da se može, čim bliže, do pod samu planinarsku kuću dolaziti automobilom.

e) hitna i važna je izgradnja ceste sposobne za brzi autopromet izmedju grada Raba i mjesta Lopar. U tu svrhu valjalo bi današnju cestu proširiti i djelomično pregraditi. Današnja cesta od rabske obale do loparske obale duga je nešto preko 10 km. Uslijed prometa stranaca za vrijeme sezone, ova bi se cesta mogla tijekom godina djelomice amortizovati pomoću redovitog automobilskog prometa izmedju oba mjesta i njihovih kupališta. Ta je cesta preduvjet da se uzmogne za naš turizam izrabiti osobito lijepi položaj poluotoka Lopara sa vegetacijom, vrelima žive vode i velikim plažama.

Spojna cesta od Starigrada doljnog do glavne ceste, koja vodi iz Senja u Jablanac. (Danas obstoji putina.)

II. Gorski putevi.

1. U području Risnjaka valjalo bi izgraditi odnosno markirati nogostup od Mrzle Vodice preko Medvedjih Vrata na Risnjak, zatim izgraditi i markirati kratice uz gorsku cestu Zelin—Risnjak za najkraći uspon do Smrekovca i Risnjaka. Pod Risnjakom će vjerojatno biti izgradjena u dogledno vrijeme obskrbljena planinarska kuća H. P. D.

2. Valja popraviti i markirati put odnosno nogostup iz Ličkog Polja odnosno preko Viševice na Ravno, Lukovo sa silazom u Vinodol prema Crikvenici s jedne strane, a prema Novomu (od Sv. Vida) sa kraticom izmedju gornje i doljnje ceste s druge strane.

3. Izraditi i dobro označiti u koliko jošte manjka kraticu od stanice Lič ispod Medvedjaka strmim stijenama sa izlaskom na cestu Vinodolskom Dolinom prema Crikvenici.

Valja markirati uspon od Senjske Drage mimo Malog Stolca ispod Vulinice na Mucage, Jakovljeviće na Rujice i odatle šumskom cestom na Vodu Rujinu i na sedlo izmedju Jadičeve Plani i zapadnog susjednog vrhunca 1355 m. (1260 m. aps. vis.) i odatle ispraviti i markirati nogostup na vrh Jadičeve Plani 1417 m. aps. vis.

5. U budućnosti valja pomisljati na put od vile Krajač u Senju preko Trbušnjaka, Paškvanovca sa spojnicom kroz Borovu u Senjsku Dragu na cestu. Put opstoji ali je mučan jer je pun sitnog kamena. Isto tako bi se u budućnosti imalo pomisljati na uredjenje nogostupa od Paškvanovca na selo Hrmotine (Rmo-

tine) i više njega dalje usponom na Vedro Polje do lokve pod Tuževcom pa na put kod Rakite za Oltare. Od Vedrog Polja dalje valja samo dobro markirati opstojeći put. Odatle vodi dalje markirani put zapadno od Tuževca na Rakitu i Oltare, koji je znatno bolji od dolnjeg dijela. Kad bi se dolnji dio puta od Vedrog Polja preko Rmotina, Dolca i Trbušnjaka popravio, bio bi znatno skraćen pješki put Oltari—Senj i time olakšan uspon iz Senja do Krajačeve kuće na Zavižanu.

6. Popravak i potpuno markiranje nogostupa gdje ostavlja šumsku cestu iza Oltara do Siče, te od Blatne Doline, gdje ostavlja šumsku cestu do Dešinovca (Došenovac) a po gotovo od tog mjeseta Kosicom do Krajačeve kolibe. Radi uspona zimi i po magli valja nakon izlaska iz šume povrh Dešinovca pa do kuće markirati put sa dva do dva i pol metara visokim stupovima u nedalekim razmacima, po gotovo u otvorenom i neošumljenom terenu na hrptu.

7. Za početak valja urediti stazu od Matešić Poda na cesti Sv. Juraj—Oltari preko Pleća, Bovana, Staze, Žuninca i Babić Dolca na Božinu Plan, kako je opisano pod: Ceste b). Time bi se znatno prikratio put iz Sv. Jurja na Zavižane.

8. Valja dobro markirati sve kratice uz cestu Sv. Juraj—Oltari.

Od Krajačeve Kolibe na Zavižanu valja izgraditi nogostupe i markirati ih na ove vrhove i to:

a) na Zavižanski Pivčevac 1676 m. aps. vis.; b) na Veliki Zavižan 1677 m. aps. vis. (sjeverozapadna višja glavica Gornjeg Zavižana); c) na Balinovac 1601 m. aps. vis.; d) na Plešivicu 1653 m. aps. vis. i dalje na Snježnjak 1610 m. aps. vis.; e) izgraditi nogostup sa Jezera na Mali Rainac 1699 m. aps. vis. i markirati postojeće staze od tog nogostupa do Krajačeve kolibe; f) u budućnosti izgraditi nogostup preko Gornjeg Zavižana, preko ili mimo vrha 1595 m., preko ili mimo vrha 1617 m. na eksponirani vrh 1675 m. u Kukovima zapadno od Lubenskih vrata (karta 1:25000) i dalje od njega na najviši Kuk zapadno od Lubenskih Vrata Vratarski Kuk 1678 m. sa silazom na Lubenska Vrata; g) markirati i djelomice probiti nogostup odnosno ertu uspona istočno od Lubenskih Vrata na Hajdučke Kukove i to: na prvi Kuk i preko drugog vrha na treći zvan Golubić 1658 m i četvrti u karti označen sa Kuk 1650 m. sa silazom s jedne strane na Lubenovac a s druge strane prema sjeveru u Veliki Lom.

10. Uspon iz Lubenovca na Kozjak 1620 m. i kukove zapadno od Lubenovca tj. Kukove 1560 i 1614 m.

11. Najkraći uspon iz dolnjeg Starigrada do Krajačeve kolibe.
 12. Markirati najkraći uspon iz Jablanca na Alan; po mogućnosti najkraći uspon iz Jablanca preko Kozjih Vrata na Stirovaču.
 13. Dobro markirati nogostup sa ceste iz Klepine Dulibe na Šatorinu 1624 m. aps. vis.
 14. Markirati nogostup sa Alana na Alančić 161-2 m. aps. vis. po mogućnosti dalje na Rožanski Vrh 1638 m. aps. vis. sa silazom na dolac Vujinac.
 15. Iz Starigrada kroz Veliku Paklenicu na Dolce popraviti put.
 16. Sa Dolaca izgraditi i markirati odnosno popraviti nogostupe: a) na Badanj 1639 m. aps. vis.; b) na Vaganjski Vrh 1798 m. aps. vis.; c) i na glavne vrhove južno velebitskog najvišeg hrpta od Vaganjskog Vrha jugoistočno pa sve do uključivo Svetog Brda 1753 m. aps. vis.; d) uspon od Dujma Kneževića preko Močila i Ivine Vodice na Svetu Brdo i silaz preko Lišćanih Bunara na cestu Sv. Rok—Obrovac.
 17. Uspon od Praške Lokve na cesti Sv. Rok—Obrovac na Tulove Grede.
 18. Iz Gračaca na Crnopac.
 19. Uspon na vrh ličke Plješivice. 1649 m. aps. vis.
 20. Po mogućnosti uspon iz Udbine odnosno Gornjeg Lapca na Ozeblin 1657 m. aps. vis.
 21. Usponi iz Mrkoplja, Begova Razdolja i Jasenka na Bjelolasicu 1533 m. aps. vis.
 22. Izgradnja dobrog puta odnosno popravak postojećeg puta od ceste Jasenak prema Novom do nove kolibe HPD južno pod Bijelim Stijenama.
- ### C. Ošumljenje.
- I. Uz svako primorsko kupalište ili veće mjesto mora se nastojati da se ošumi tlo, koje se može ošumiti, kako bi se stvorio *prirodni ili umjetni park ili zaštita od vjetra*. Za izvedenje takovog programa mora se sistematski ići čitav niz godina. Pojedine kulture ili veće parcele valja medjusobno odijeliti nezasadjenim prostorom od tolike širine koliko je dovoljno da se spriječi širenje požara, koji je u kršu redovita pojava.
- II. 1. U okolini Senja: a) valja nastaviti sa ošumljivanjem u području Krivogputa; b) valja ošumiti cijeli Trbušnjak, gdje ima zemlje i gdje su u davnoj prošlosti bile kulture po svoj pri-

lici vinogradi; c) valja nastiviti sa ošumljenjem Nehaja; d) nastaviti sa dosada uspješnim ošumljenjem okolice Klarićevaca i Strmea.

2. Na primorskim obroncima Senjskog Bila i Sjev. Velebita: a) nastaviti sa uspješnim ošumljenjem kako je postignuto u planatažama u okolini sela Mali Stolac; b) nastaviti sa ošumljenjem Ljubeške Kose kako sa strane sela Ljubešine tako sa strane Rmotine; c) nastaviti sa ošumljenjem u okolini Prologa i Batinovice; d) ošumiti obronke sa sviju strana oko Vedrog Polja; e) pomaknuti rub šume niže prema zapadu u okolini sela Tuževac i Rakita, gdje i u koliko jošte ima zemlje; f) ošumiti goli obronak na kojem ima jošte mnogo zemlje izmedju Oltara, Lumbarde 1065 m. aps. vis. i ceste koja vodi u Sv. Juraj; g) ošumiti barem moru okrenute obronke Alančića i terena izmedju Alana i njega, te okolicu Alančića i Rožanskog Vrha.

3. Na otocima: a) ošumiti okolicu Male i Vele Luke na otoku Krku nasuprot Senju gdje jošte ima zemlje; b) spasiti šumu i dalje ošumiti otok Sv. Grgura; c) ošumiti sve za kulturu neizrabljeno zemljište na poluotoku Loparu, gdje kiše i vjetrovi odnašaju debele slojeve zemlje u more; ovo ošumljenje bi valjalo provesti osobito prema sjeveroistoku, da se tako pojačaju prirodni uvjeti Lopara i njegov vrlo pogodan položaj za kupalište i klimatsko odmorište; d) pokušati pošumljenje na za to pogodnim mjestima na otoku Pagu.

Suha.

Marijana Heneberg-Gušić, Zagreb.

— Milojkô, ô, de doćeraj volovê, eto noći! — kreštavi starački glas prebije tišinu prvog predvečerja.

— Eto, etô, odbili mi se u gorû — zamnije visoko uz šumnu bujicu, i za čas se u sitnogorici zabijeli djevojački struk, a topot papaka govedjih muklo zatutnji istoptanom stazom na potoku.

U dalekoj pustosi planinskoj, u zabitnom gorskem naselju svršava ljetni dan i ljudi se spremaju na počinak. Sumrak izvire iz silne gore, na visokim komovima gasne rujni sunčani odsjev, nestaje dana, da ga bez mnoga promjene nadomjesti drugi, jednak svim ostalim, tu, u jednolikoj osami gorskoga predjela.

No večeras je u Suhoj, u kući Vujičića, življe no obično. Na konak su u samu noć pali došljaci, putnici iz daleka. Glas o rijetkomu dogadaju za čas je dopro u neugledne brvnare suških stanovnika i ispunio svu uvalu. Obradovali se ljudi, skupili se da vide strance, pa da čuju novosti iz svijeta. A u kući uzbunila

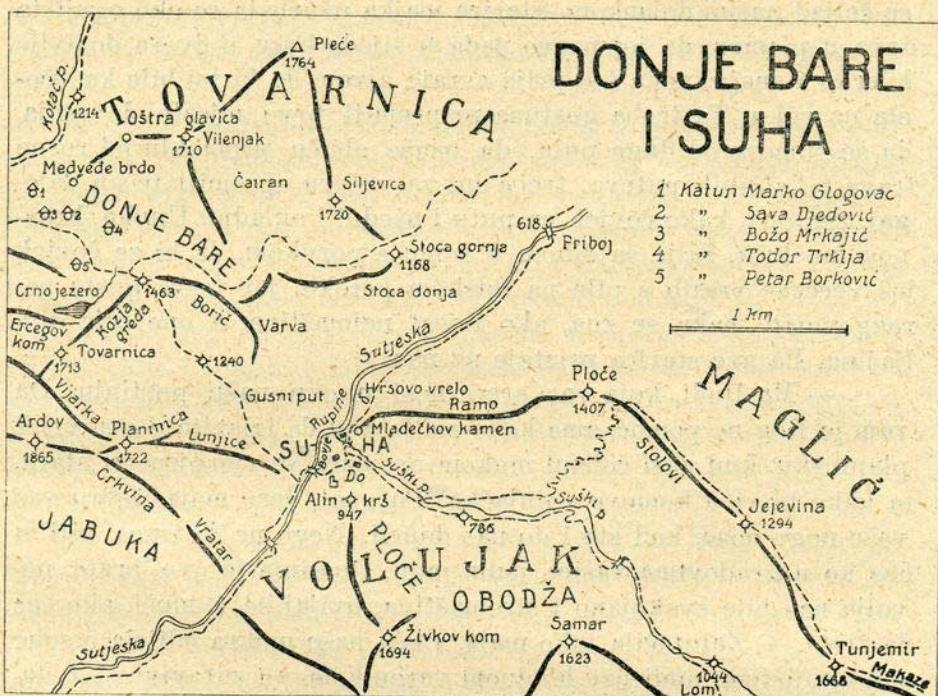
se čeljad našim dolaskom. Starica majka užurbala se oko ognjišta duva u plamen, da joj pepeo pada u sijede kose, s dvora dozivlje kćerku i snaju, neka što prije svrate ajvan, da bi joj bile kod posla uz ruku. Ta treba gostima pripremiti prvo mjesto do ognja, da se odmore od duga puta, da osuše obuću promoklu od rosne trave i kaljanih puteva, treba im za večeru spremiti tečan zalogaj, zna ona, kako čovjek na putu i ožedni i ogladni. Unuka, krasnog muškića, šalje sa sinom u šumu s porukom, da bi se čovjek još večeras vratio s pile na Suškom potoku, jer treba goste porazgovoriti, neka se zna, ako i jest neimaština, a ono nije divljačina. Pa sve starica pristaje uz nas:

— Ma ljudi, koja vas sreća nosi u ovu našu pustinju. Da vam je Bog na pomoć, ama kako smijete vi da izlazite u ovu vrlet planinsku, kud naši čobani mukom prolaze. Ne vjerujem ja, stara, ta kako bi vi u komove volujačke! Pa opet, deco moja, dobro vas vaše noge nose, kad ste i do nas doprli. Nego ne će vama biti u nas ko u gradovima vašim, jadni moji. Pustinja je ovo, brate, nevolja nas bije svakojako i siromaština, uvijaj se i muči, ako ćeš da živiš. — Zaintaćila tako maja, vješa naša mokra odijela o sohe nad ognjištem, nudi nas hladnom varenikom, »u zdravlje vam, deco moja«, a sve ko usput doznaje tko smo i što smo, odakle nas puti vode, što tražimo u ovim njenim planinama.

A nama umornim godi mio doček gostoljubne starice. Od jutra smo na nogama. Čitav dan prolazili smo dolinom rijeke Sutjeske, uz njen tok, s namjerom, da što dublje uđemo u krilo Maglića i Volujaka. Prošli smo selo Izačiće blizu Drine, Popov Most, odahnuli na čas u Tjentištu, pa dalje nastavili put dolinom što se sve naglijie stala suzivati u vrletnu gorsku klisuru. Konačno smo pred večer pali u Suhu.

Doista je Suha, kako starica kazuje, pustinja zabačena od svega svijeta. Tjesna se klisura razmakla nešto u slivu Sutjeske i Suškoga potoka, pa se tu ispod silnih planina, Maglića, Volujaka i Tovarnice uvalilo malo zeleno polje s bijednim naseljem. U tri kuće živu tri porodice: Vujičići, Davidovići i Majdovi, svega šesnaest lica, »ljudi, ženskinja i đece« zajedno. Malo je iradne zemlje oko suških zagrada, nešto bašta i njiva, no i tu ne može da uspjeva župni usjev, jer je ornica štura, a planinska arija oštra i za ljetnih omara. Ali je bujna trava pošikla uz vodu i uz razvalu nekadanje žandarmerijske stanice, lisnata gora na strmim bokovima planinskim daje obilat šušanj, pa je glavno imanje ljudi u Suhoj stoka, sitna i krupna.

Pred mrak sva se čeljad sakuplja u kući. Pozdravljamo se, rukujemo:

— Dobrā vi sreća, kako ste?

— Hvala, kako ti? — pa pomalo započinje razgovor.

Muški posvršavali poso, sjede, puše i pričaju.

U sumraku se uz žar ognja nejasno očrtava krupna pojava našega domaćina, Milorada Vujičića. Mlad, visok čovjek, oštih ličnih crta, ozbiljna pogleda. U dječačkim je godinama izgubio oca, otada je glava kući, pomoć staroj majci i zaštita sestri jedinici. Cini se, da mu je teška riječ, jer malo govori sam, no pažljivo sluša, kako priča drug mu, razgovorljivi Radovan Majdov. Rade, šaljivčina i na daleko znani pjevač uz gusle, nadmeće se u prepirci s Omer-agom, bistrim momkom iz Tjentišta, koji je s nama stigo u Suhu i kao prijatelj Vujičića uveo nas pod njegov krov.

Živ se razgovor poveo o životu u planini, o Hercegovcima i o Suhoj. Važna bijaše nekad Suha kao konačište na karvanskom putu od primorja dubrovačkog prema Foči. Nikad ne bi karvan prošao kroz Suhu, da tu ne bi udarili uljeluk¹⁾, a mnogo bi puta i noćivali, bojeći se mučna puta u vrletnim bogazima²⁾. Prosječenice. No opustjela su ta mjesta, ne odzvanja više kalauzova³⁾ bron-

¹⁾ uljeluk, odmor pod vedrim nebom sa stokom ili sa karvanom na putu.

²⁾ bogaz, vrletna staza u gredama planinskim.

³⁾ kalauz, vodič.

za pred tovarom, ne padaju česti kiridžije Drinjaci na konak u Suhoj. Tek svake godine o Vidovu dne oživljuje gluha pustoš. Tada ozvanja uvalom dozivanje čobana Rudinjana i bleka njihovih ovaca, što ih u gustim stadima izdižu na planine Ulobića i Vratnica. Hitro prolazi ljeto u osoju okomitih greda i jednoga dana, kad gora zažuti, vrate se čobani istim putem, kojim su pred dva mjeseca izdigli, natrag u svoje sunčane Rudine. Tada u gori padne list, zabijele se visoki komovi i domala snijeg zamete svu uvalu. Ljudi u Suhoj istjeraju sitnu stoku iz torina u tople staje, a sami se čvršće zakračunaju u svoje sirotne brvnare. Ljuti sjever mete snijegom, kurjak vije oko ograda, a do ognjišta sjede kućna čeljad i duge večeri provode uz gusle i starinsko pričanje.

Raspričali se ljudi, a ženska se čeljad još jednakovo vrze za poslom i spremanjem. Maja gotovi večeru, snaja u sobi češlja vunu, neka susjeda šika djete u bešici, da ne plače. Napolju odjekuje zvučno dozivanje: kič, keč, kič, keč, To kod torina Milojka, lijepa Miloradova sestra, zove mlad, ludu jagnjad i plahe kozliće, da bi sve redom i na broj spremila na počinak. Pomalo zamire njen glas, jeka sneno leprša od grede do grede, dok je konačno u dubokim gudurama tama posve ne uguši.

Milojka je ušla u kuću. Bistrim pogledom krupnih tamnih očiju pregledala je društvo, sjela do vatre, prisluhnula razgovoru, pa i sama upleta riječ u govor muških. Njena jasna pojava osvijetlila je svu kolibu. Rumen joj se odsjev plamena prelio licem, ozario krasne, bjeloputne obraze, fino ertane usne, dvije teške plave pletenice, što podatno padaju niz strojna pleća. — Već su nam putem kazivali, da je Milojka iz Suve Ijepota djevojka. Doista, kad je čovjek gleda, ni ne vidi priproste čobanice, nego se iz grube seljačke košulje, prljave od svagdanjega rada, izvija njen skladan lik, dostojan vile iz pjesme, — kad je sluša, zaboravlja da govori neuko djevojče, odrasio u gluši planinskoj, jer se zvučno prelijeva njen dubok glas, a riječi joj odaju živ duh i otmjeno srce. Mirno priča Ercegovka o sebi i o svomu životu, a kad pade riječ o svijetu, o onom velikom svijetu, čije svjetle zrake nikada ni ne bljesnu u odbačenoj pustoši Suhe, njezino tamno oko još je tamnije, ozbiljan pogled još ozbiljniji, tiha riječ još tiša. Priča, kako je sama naučila razumijeti bukvar, a da nije nikad ni vidjela škole, kako je bila svega jednom u varoši, u Foći, kako je tamo vidjela cestu, građenu cestu, kuću zidanicu, crkvu, džamiju, pazar i čaršiju, a o svem ostalom iz svijeta zna tek iz pjesme. Željno nas i podrobitno ispituje, kakav je to život tamo daleko u Sarajevu, u Zagrebu (jer smo joj kazali otkuda smo).

— Znaš, Milojko, trideset Foča tek je Sarajevo, a tek tri Sarajeva bio bi Zagreb. —

Zvuči joj nevjerljivo, no pažljivo sluša, živo nastoji da te bajne priče shvati i dokuči. Čedna je u svom djetinjem neznanju, a u isti mah divna i ponosna kao omorika sred divljači.

Dok mi vodimo duge razgovore, u kući se razvija veselo život. Družina je povećerala, žene su odmakle siniju, da bude više prostora, jer su na sijelo pridošli i susjadi Davidovići. Visoko bukti plamen na ognjištu, živo osvjetljuje snažne muške glave preplannedih lica i žarkih očiju, blaže odsjeva na ženskim obrazima pod bijelom krpom. Zabrujili pod drvenim krovom muški glasovi, jedro se izvijaju glasite riječi, smiono čekaju da otresit odgovor udari o njih, zvučno, kao čelik o nakovanj. A u onom kutu, gdje su mlade žene i djevojke zbile glave pa šapuću i šuškaju, odjednom se prosuo biser zvonkoga, obijesnoga smijeha. Okinuo se krupan muški glas na smijačice, no se uzbibao srebren talas, neće da se smiri, nego se neobuzdano njiše i leluja, a na visokom svom srhu nosi želju mlađih srdaca, želju sa šalom, za pjesmom i svirkom.

Iz smijeha javljaju se sitne dvojnice. Rade Majdov stao da na njima prebire. Prestaje kikot, a kućom mili skroman napjev, leprša oko ognja, u svaki kut dopire tiki dah dvojnica, dah što miriši vonjem cvjetne lastve, hladom sniježnoga nameta, rosom ranog jutra, u koje čobanče sa svojim stadom prolazi visokom planinom. Uzdišu dvojnice tiko, žalostivo, a za čas im odgovara pjesma iz grla djevojačkog lagano, lagano, pa sve jače i življe:

»Oj đevojko, moje janje malo.«

»Ko je bolan tvoje janje malo?«

»Ti đevojko, moje janje malo.«

»Da sam, lolo, tvoje janje malo,«

»Ti bi došo te janje obišo.«

Moderato

mo-je jan-je ma-lo Oj đe-voj-ko, mo-je jan-je ma-lo

mo-je jan-je ma-lo Oj đe-voj-ko, mo-je jan-je ma-lo

No ne ostaje pjevačica osamljena. Povode se za njom druge njene, a i momci hvataju pjesmu. Izvija se težak monotoni napjev

njiše u svom tromom ritmu plaho ljubavno pitanje momačko, naslućuje stidljiv odgovor, te u grubim gorštačkim glasovima jeći živa, vruća želja:

Oj đevojko, vit jablane,
Moj lijepi ljetni dane,

Srce moje iz njedara
Što ljubaznu želju stvara.

Raspaljuju se momačka srca, ljubavna se iskra razbuktila u ratnički zanos, pa dok djevojke i dalje izvode svoje pjesme, nadvikuju ih momci junačkim stihom:

Sabor čini kralj Nikòla.

Andante agitato

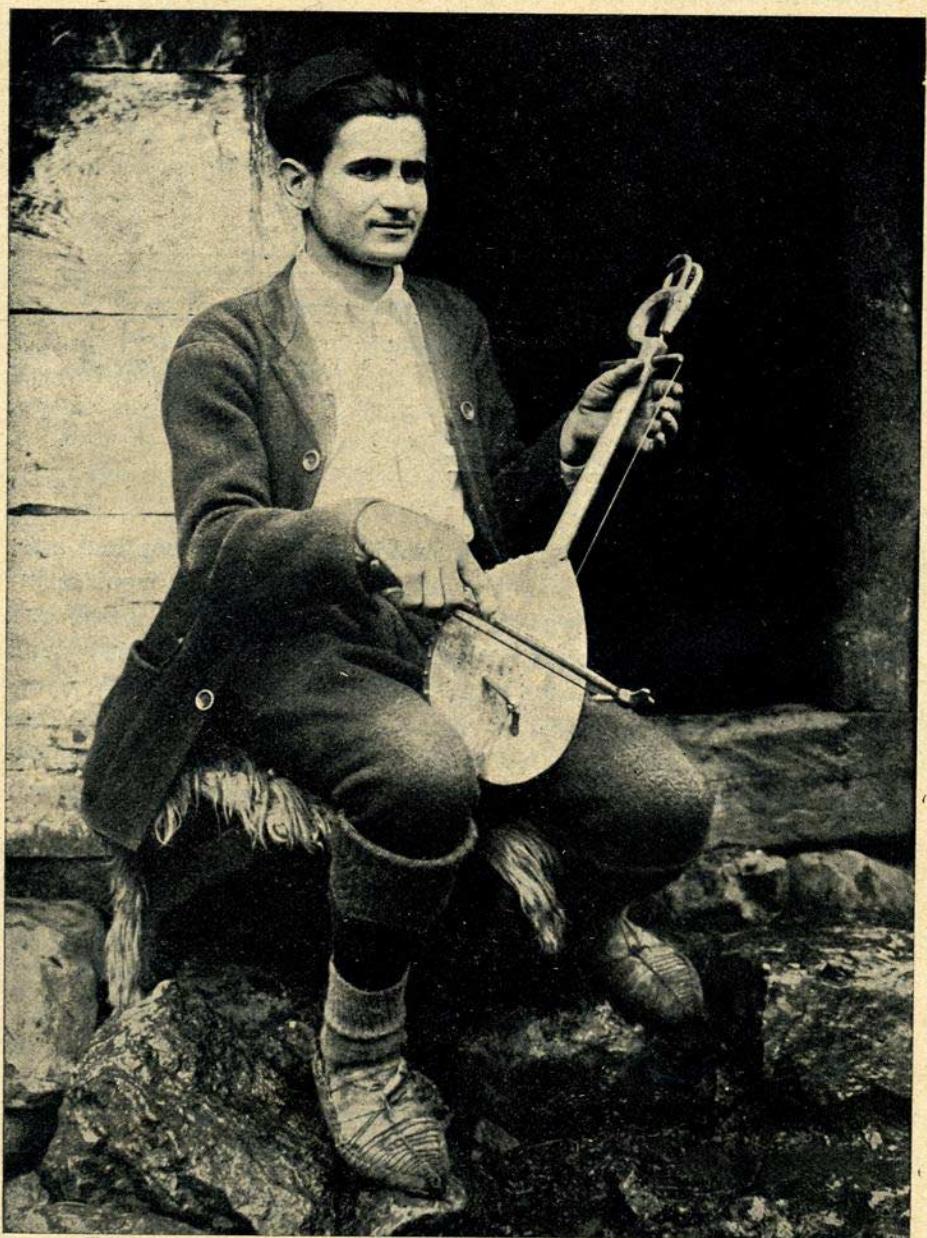
Ori pjesma silno grlovito, gromki se glasovi isprepliću, lete, padaju, pa se opet dižu, zveči u njima hladan čelik, rumeni se junačka krvca, strasno plamti vjekovna žđ za viteštvom, čojsvom i junaštvom. Snažno ozvanja primitivna melodija izvođena stalno unisono, tutnji teška četiri-četvrtinska arza, muklo udara o nenaviklo uho, trešti sva brvnara. A kad udari posljednji slog u vrsti, tadaugo u dubokoj nepomućenoj tišini drhti neobično otegnuta stanka. Potpun je gluhi mir, sve dok nanovo ne provali bujica nove vrste:

U planini pod Ostrogom.
Sastavio sve serdare,
Sve serdare i glavare.
Redom sjeli svi serdari,
Svi serdari i glavari,
Na srijedi kralj Nikola,
Na kraj sio serdar Jole.
Progovora kralj Nikola:

»Daj mi sablju serdar Jole.«
Odgovara serdar Jole:
»Ne dam sablju, gospodare,
»Nije sablja oštro gvožđe,
»Već je sablja serdar Jole.
»Ne siječe sablja Turke
»Bez Jolove desne ruke,
»Desne ruke i povuke.«

Svršava posljednji stih. Iza pjesme nastupa duga tišina. — Kao da su se pjevači na čas izdovoljili, strast se smirila, pa sad svima vlada radost i vedrina.

Ali za malo, jer doskora budi tišinu vesak gudala, kao kad se struna trlja o smolu, škripa čivije na glavi gusala, zuj nenategnute žice što je vješt guslar udešava svome glasu. Rade se spremna

GUSLAR IZ SUHE.

Foto: D. Paulić.

da pjesmom uz gusle počasti društvo. Povuče gudalom nekoliko puta amo tamo, prstom okuša žicu, gusle se ozovu, zaječe, a Rade uvježtanim glasom započne uvod:

Gusli moje, gusli javorove! Da vas čuju malo i veliko,
Zaječite sada ka ikada, Pa nek vi se graše svekoliko,
Zazvonite jasno glasovito, Neka čuje srpskoga pjevača
A ti pjevče klikni gromovito, I njegove gusli javorove.

Redaju se pjesme pričalice o događajima posljednjega rata, o nedavnoj pogibiji komitskoj. Baca pjesma prezir i ruglo na »pasju šabu« žandara Firjančića¹), visoko diže časnu osvetu, kuje u zvijezde komitu, brata osvetnika svoje sestre.

Za Nikšić se cura spremi
Ni otkuda sumnje nema.
Susrete je Firjančiću.
Firjančiću lako hodi
I za sobom četu vodi.
Progovara Firjančiću:
»Odakle si, lijepa curo?«
»Ja sam rodom sa sred Župe,
»Ja unuče popa Luke,
Popa Luke popovoga.
»Kog od roda, euro, imaš?«
»Ja imadem devet brata,
»Šestoricu u komite,
»A trojicu u tamnicu«.
Progovara Firjančiću:
»Zakoljite lijepu curu!«
Lijepa cura progovara:
»Jao brate Radojica,
»Gdje me zakla pasja Švaba
»Oćeš mene osvetiti!.«
Al' to sluša Radojica,
Uze trubu pa zasvira,
Komitima komandira:

»Oj družino, braćo mila,
»Oko puta zapanite,
»Pasju Švabu svu pobite,
»Firjančića uhvatite
»Živa mi ga dovedite
»Za osvetu sestre moje.
Radojicu poslušaše,
Oko puta zapanuše,
Pasju Švabu svu pobiše.
Firjančića uhvatiše,
Radojici dovedoše.
Progovara Firjančiću:
»Jao, brate Radojica,
»Nemoj mene ti zaklati,
»Ja imadem šest sestara
»Najmlađu ēu tebi dati«.
Progovara Radojica:
»Ja ēu tebe oženiti
»Sa Milicom sestrom mojom«.
Pa on zakla Firjančića,
Tešku raku iskopao
Kod Milice ukopao.

A kad guslar zapjeva o Maji Vujoviću, mrka se sjen strašnoga komite ustoboči posred kuće, žar na ognjištu potamni od njenoga mraznog daha, družinom prolete trnci na spomen o nedavnoj opasnosti. Momcima trepte lične mišice, drhēu nosnice, grće se šake, ženskinje se potulilo u budžak, strepnja im viri iz očiju, kao da je silan hajduk još živ, kao da se još i sad njegovoj

¹⁾ Za vrijeme austrijske okupacije Crne Gore, Firjančić, austrijski žandarski narednik ubio je iz potaje devojku Milicu, kćer popa Luke Popovića iz Nikšićke župe.

vučoj zapovijedi pokorava ravno Gacko i sva Ercegovina. Pa dok zbilja proklinje pogubnu hajdučiju, što je kao mora legla na svu krajину, pjesma ne će da išta zna o kakovom zlodjelu ili otimačini, pjesma se zanosi za junakom, voli ga i miluje kao čedo svoje nesretno, divno pjeva o komitskoj hrabrosti, iskreno i pošteno slavi komitu, zor-viteza, očajno nariče kad njenoga ljubimca džandarska puška skida sa svijeta. Doista surova je istina o komitima. Zbilja je čini niskom i ogavnom, jer su trijezni ljudi kukavni, a strah je gospodar dušama. No pjesma ne poznaje strepne za goli život, ona zanosno leti nad zemni kao, u modre visine dize ličnost junakovu, visoko, gdje se lik miloga junaka, čist i neokaljan blista u sjajnom suncu.

Pričaj vilo, pričaj pravo
De pogibe hajduk Majo.
Majo pade na dubrave.
Na Jovove dvore stao,
Jovanovu ljubu zvao.
Jovan mu se odaziva:
»Nije ovdi ljuba moja,
Otišla je do Bileće,
»Da doneše slatko piće«.
Tudi Majo s četom stade,
Dok Jovova ljuba dođe
I doneše slatko piće.
Tu se Majo prevario,
Junački se ponapio

Pa otale polazio,
Na dubrave dolazio.
Tu ga Jovo namjestio,
Sve od Gacka do Bileće
Na stanicu svaku javi.
Džandari se iskupiše
Te sokola opkoliše.
Jedan džandar pušku pali
U crnu ga zemlju svali.
Udario isprijeka,
Žao majci dovijeka.
Sve od Gacka pa do Blata
Svak ga žali kao brata.

Pjesma kida okove mržnje i straha sa srdaca, pogled u ljudi biva blagim, zrcali se u njem duboka sućut za čovjeka, za junaka svoje krvi.

— Neka je komita, hrabar je bio taj Majo, — muški glas prekida tišinu i svaljuje s družine mučan dojam Majove uspomene.

Odlanjuje svima, kad Radove gusle zaječe tanko visoko:

Sve od brige i od kara moga
Došlo mi je, pa ču zapjevati.
Brigo moja, predi na drugoga,

il' na momka ili na devojku,
Il' na kakvu azgin¹⁾) — udovicu,
Koja bi se brigom ponijela.

Glas mu razvedruje lica, na pregršti baca smijeh u krilo mladeži:

Oj devojko, vareniko vruća,
Udovice, s medom priganice²⁾,
Stara babo, supo podgrijana!

Otkad sam se mlađan oženio
Velike sam stime³⁾ poželio.
Dok se ne bjeħ momak oženio,

¹⁾ azgin, bijesan, raspaljen.

²⁾ priganica, kolač.

³⁾ stima, ugošćenje.

Đevojke me momkom zovijahu,
A nevjeste: brate i đevere,
Udovice: naša uzdanice,
Stare babe najmladijem sinom,
Stari ljudi davahu mi vina,
Davahu mi vina i duvana.
Otkô sam se u jad oženio,

Razigrala se nestošna mlađarija pjesmom i šalom, pa zain-tačila, da se igra prstena¹⁾). Zanovijeta maja, tjera na počinak, ta već je kasno u noć, ali je lude djevojke ni ne čuju, već udaraju u porugu:

Teško dolu, gđe se voda šljeva;
Teže momku moleći đevojku;
Momak moli, đevojka vragoli.

Zadrijemala stara majka, ispalо joj vreteno iz ruke, ali mla-dost ne mari za nju, već nastavlja cikom i veseljem.

Tek kad su se u suškim ogradama drugi pijetli stali ozivati, tek tada zamire žica na guslama, tiša se pjesma i živa riječ. Žale ljudi za razgovorom, žale momci što je noć prekratka, najvećma žali Milojka, jer zna, da će doskora otici putnici, sad već njeni dobri drugovi. Pratit će ih njena velika čežnja za svijetom, a u Suhoj će se opet nizati dani, dan jednak danu.

Razišli se ljudi na počinak, tko u sobu, tko uz ognjište, tko na visoki sjenik, da se u mirisnomu sijenu zaštiti od obilne noćne rose.

Nad visokim vrhovima, na uskomu dijelu nebeskoga svoda, blistaju krupne zvijezde, na daleko jedina svjetla u tamnoj planinskoj noći.

Nešto o gradji planinarskih kuća.

A. pl. Pisačić — Zagreb.

Planinar treba na svojim putevima okrijepe, a kod izleta od više dana i konaka.

U nastanjениim krajevima ne treba zato posebno skrbiti, jer će se u svakoj boljoj seljačkoj kući naći opskrbe i konaka.

U gorskim slabo napućenim krajevima dolaze lugarske i ce-starske kuće kao konačišta u kombinaciju, dok je u visokom gorju, gdje ni takovih nastamba nema, planinar upućen na pa-stirske stanove i šatore, odnosno na ležaj pod vedrim nebom.

Zadaća je planinarskih društava, da u takovim nenastanje-nim, teško pristupačnim, ali za planinarenje prikladnim kraje-

Đevojke me đedom nazivaju,
A nevjeste ni gledati ne će,
Udovice: naša izdajice,
Stare babe: veliki đavole.
Đavo njima oči izvadio,
A što sam im mlađan učinio!

¹⁾ Igra »prstena«, kad jedan traži kod ostalih, u čijoj je ruci prsten.

vima preuzmu skrb za opskrbu svojih članova i da istim pruži mogućnost konačenja.

U provedbi ove zadaće nastale su planinarske kuće.

Tu naravno nemože biti govora o raskošnim hotelima, što ih daju razna tekovna društva, jer planinaru nije do raskoša, on se zadovoljava skromnim ležajem i jednostavnom hranom. Prema svrsi možemo razlikovati: 1. planinarske kuće i 2. skloništa.

Prve imedu služiti većem broju posjetnika, a dižu se redovito ondje, gdje se obzirom na položaj i pristupačnost može računati na veći promet, dok se skloništa grade u osamljenim, teško pristupačnim krajevima, gdje je promet ograničen i gdje je iznenadno nevreme redovita pojava.

Ovakova su skloništa izvržena nepogodama vremena, pa ih je vrlo teško uzdržavati, stoga valja već kod osnivanja istih izbjegi svemu, što bi uzdržavanje oteščavalo, odnosno poskupilo.— Tloris zgrade neka bude jednostavan i pregledan, a kod krovišta neka se izbjegne uvalama, grebenima i posebnim iztakama.

U krajevima gdje vrela nema, valja skrbiti za vodospreme, u kojima se kišnica sa krova sakuplja.

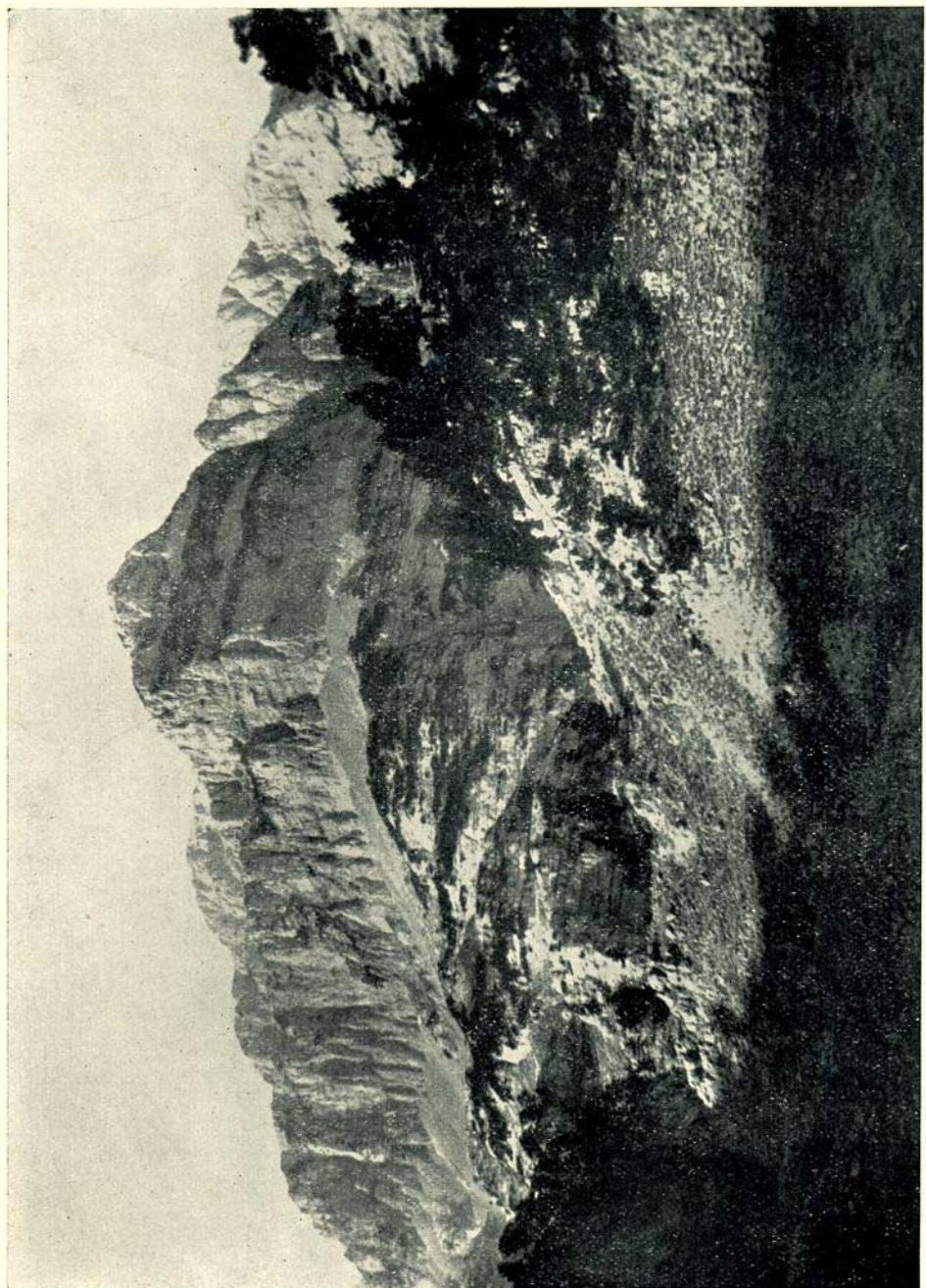
Tipovi takovih zgrada jesu posvuda skoro jednaki.

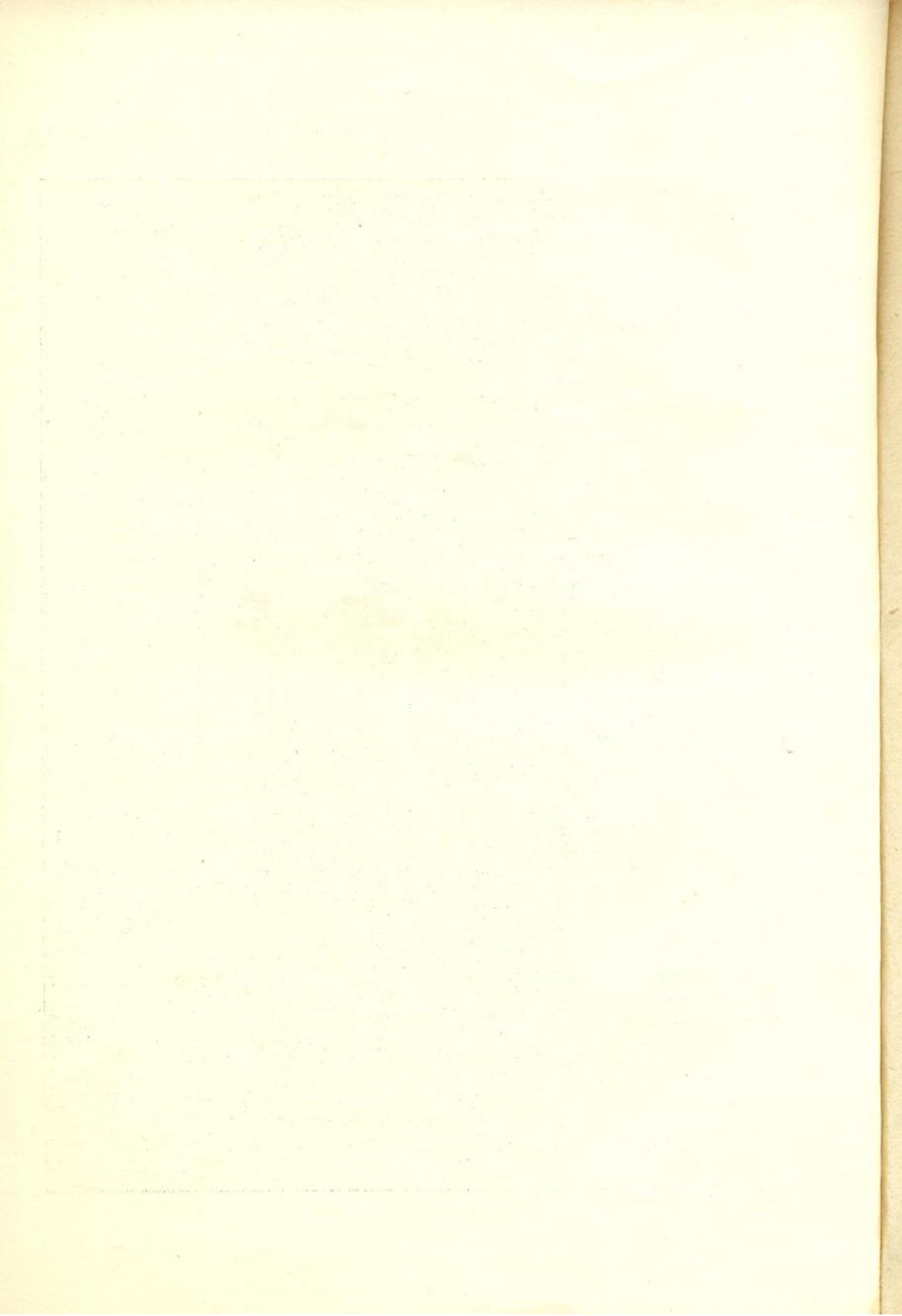
Bitnih razlika imade jedino kod unutarnjeg uredjenja. Dok jedni traže izvjesnu udobnost, zadovoljavaju se drugi sa posve primitivnim namještajem.

Da dobijemo pregled o načinu kako se u raznim predjelima grade planinarske kuće — sakupljeni su podatci o izvedbi raznih objekta. Predležali su nam crteži slijedećih zgrada: Skloništa na Velebitu, skloništa na Smrekovcu ispod Rišnjaka, planinarska kuća na Sljemenu kraj Zagreba. Čardak za turiste na Visočici (Bugarska), Zoisove kuće na Kokrškom sedlu (Slovenija), Frischaufove kuće na Okrešlju (Slovenija), češka kuća pod Grintovcem (Slovenija), Badenerhütte-Grossvenedigir (Tirol), Baben-stubenhütte — Kaisergebirge (Bavarska), Ferienhütte — Jura (Švicarska), Corvigliahütte — St. Moritz (Švicarska) i Krönten-hütte — Sektion Gotthard (Švicarska). Iz ovih crteža moglo se razabratiti, što treba i što ne treba; što stečeno iskustvo preporuča, i čemu valja izbjegći.

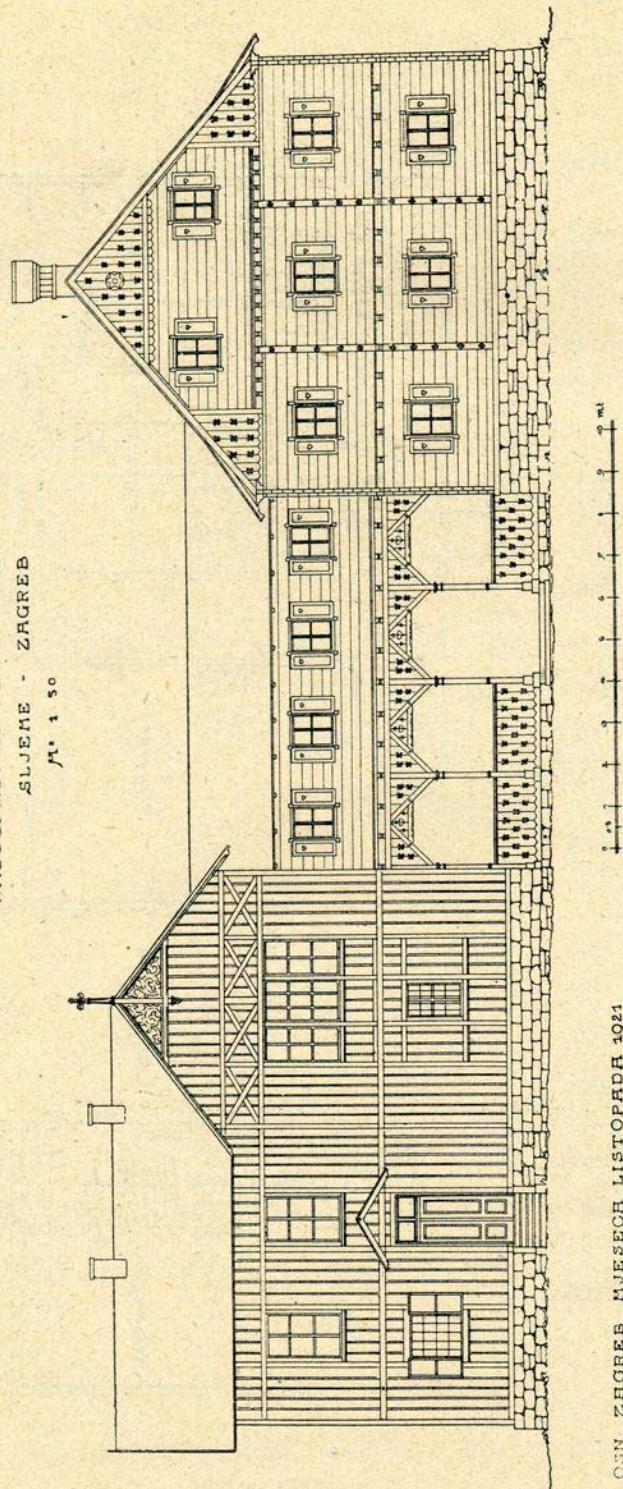
Iz predležećih nacrtata razabiremo, da se planinarska skrovista grade pretežno iz kamena, a gdje kamena nema iz drvenih balvana odnosno podnica.

Zidovi su obično 50 cm. debeli, jer se zidje iz kamena lom-ljenaka nedade manjim omjerom izvesti. Drveni balvani dobivaju omjere od 15—15 cm. odnosno 15—20 cm., a kod uporabe mostnica dobivaju takovi omjeri 8—20 do 12—25 cm.

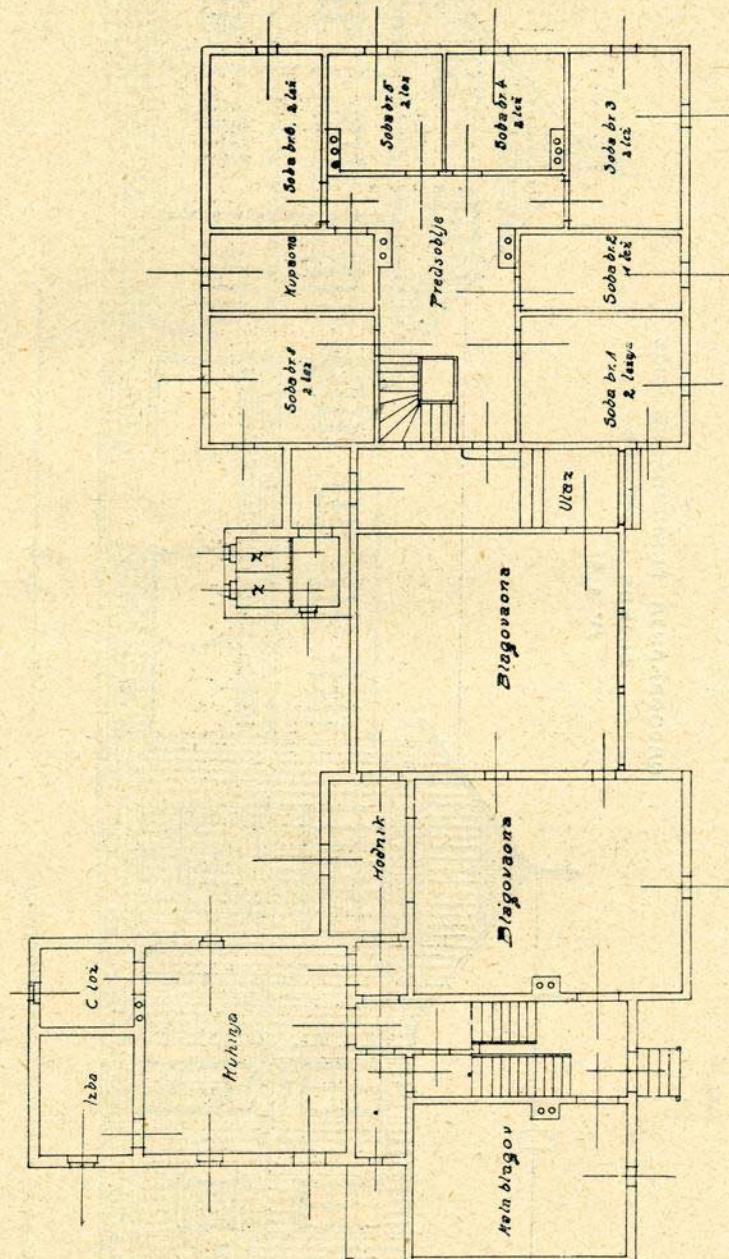

NADOGRADNJA PLANINARSKE KUĆE
SLJEME - ZAGREB
M. 1 : 50

ČIN ZAGREB MJESECH LISTOPADA 1921

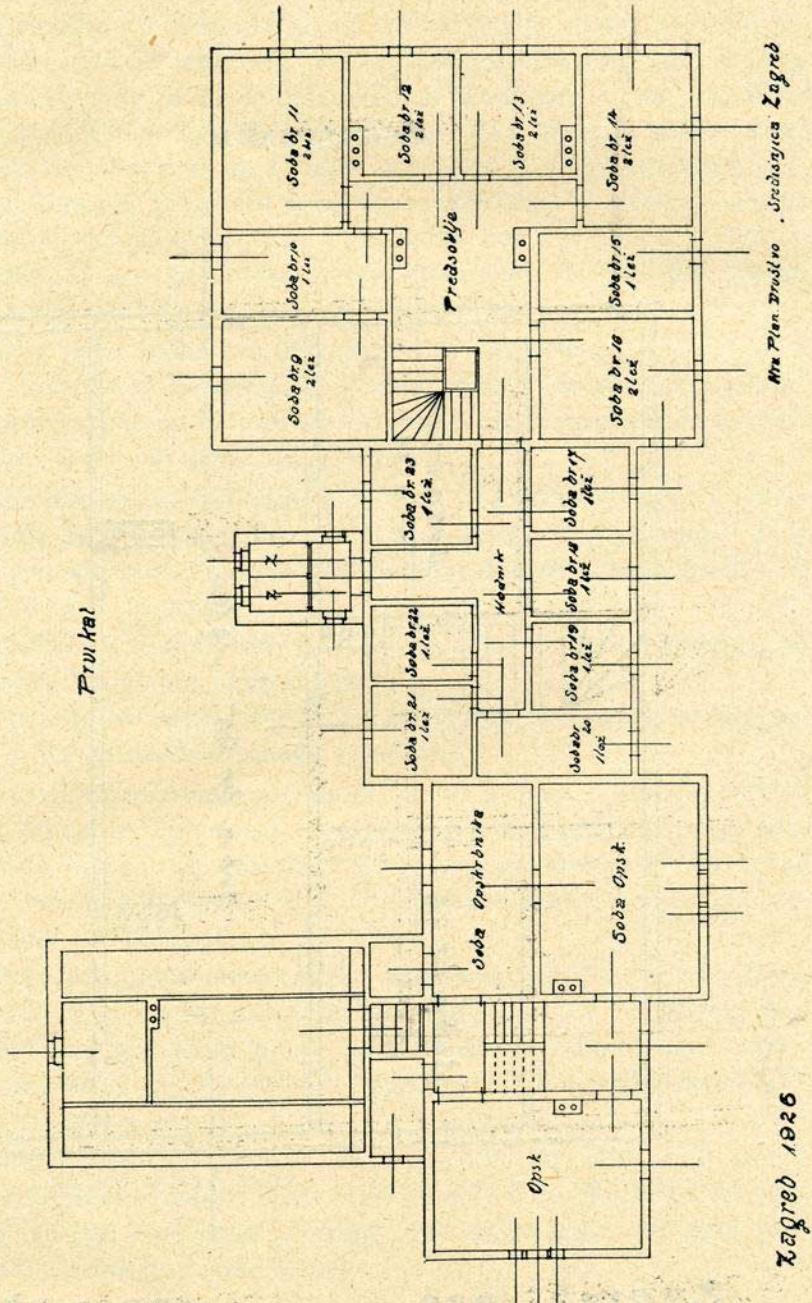
Tomišlavor dom na Sijemenu.
Prizemje

Zapret 1926

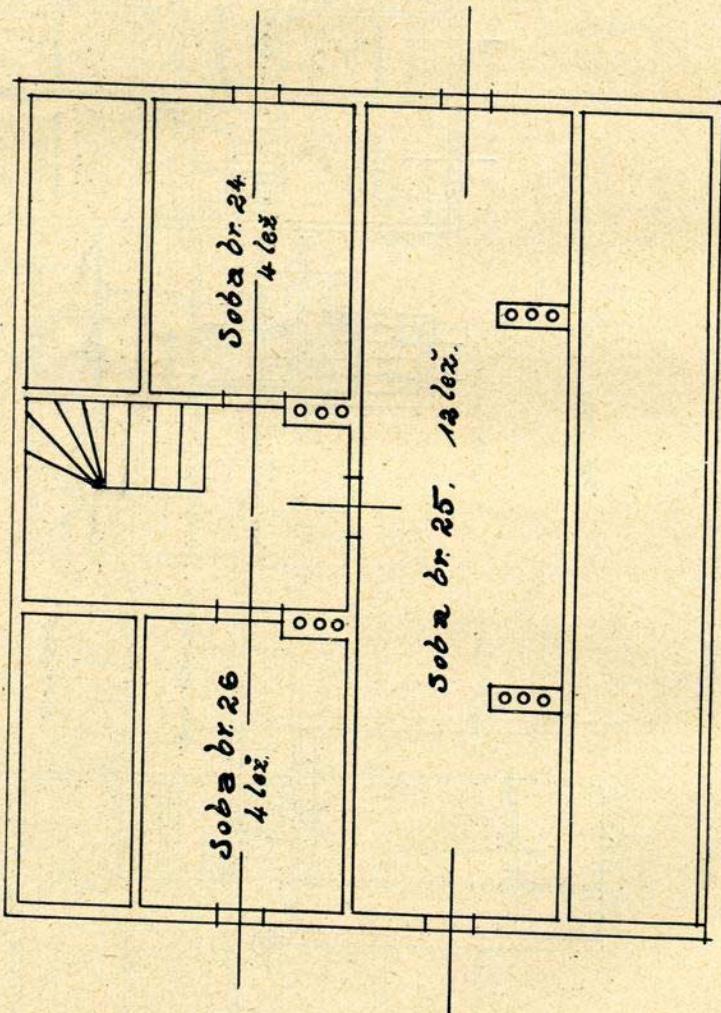
Mr. Fran Držić - Građevinska Zagrad

Tomislavov dom na Sljemenu

Tomislavov dom na Sylmenu

Nansarda

Zagreb 1926

HPD Sred. Zagreb

Da li se zidje mora izvesti u običnoj žbuki ili u cementu odlučuju mjesne prilike.

Nutarnje stijene zidova stanbenih prostorija, dobro je obložiti daščanom oklopom, jer se uz takva laglje dade usčuvati toplina u sobama. — Stijene u nutarnjosti zgrade, bile iste iz zidja ili iz drva — valja providiti običnom žbukom, a na vanjštini zgrade dostatno je reške zidja izribati. Kod drvenih kuća ostaje vanjština neožbukana, da se usčuva toplina, i da se sprečava prenašanje štropota iz sprata u sprat, preporuča se, obijanje stropa dolnjom 20 cm vel. opletom, i žbukanje iste uz uporabu trstike ili letvica, — gornja oplata stropa neka bude 26 cm. deb. na terenski strop neka se položi 5 cm. deb. sloj naboja od ilovače.

Krov neka bude što jednostavniji. Najviše se upotrebljava sedlasti krov sa roženicama, pod roženicama i gornjom prosjekom. — Stropne grede tavana, služe podjedno kao vezne grede krovne konstrukcije — što pojeftinjuje gradnju.

Krovne kosine dobivaju nagib od $1:1$ odnosno $2\frac{1}{2}:3$ i to u krajevima gdje imade mnogo snijega — inače dostaje nagib $2:3$. — U Primorju gdje vladaju jaki vjetrovi dolaze krovne kosine od $3:2$ do $0:1\frac{1}{2}$ do uporabe.

Podkrovljje služi redovito kao prostor za prenoćivanje, pa su u istom smješteni skupni ležaji.

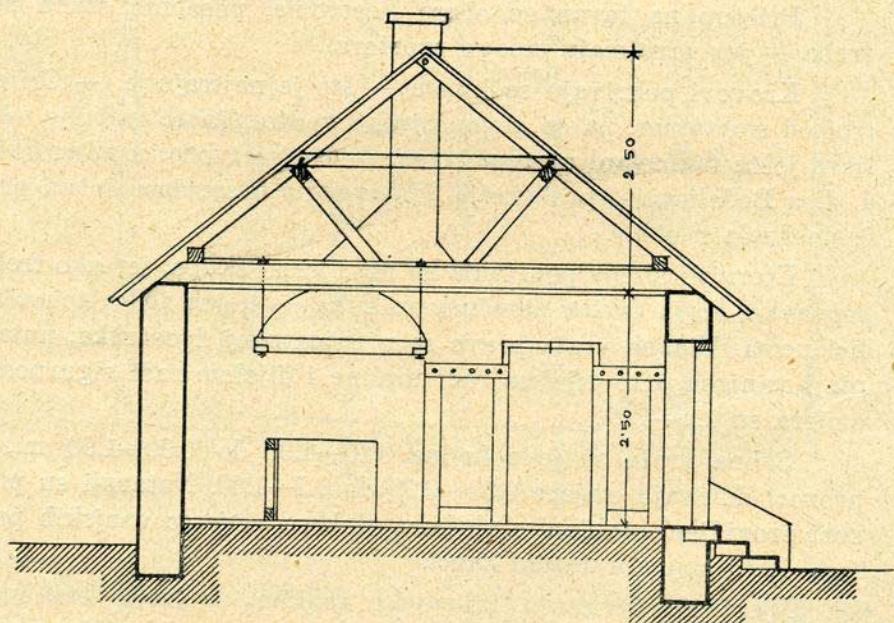
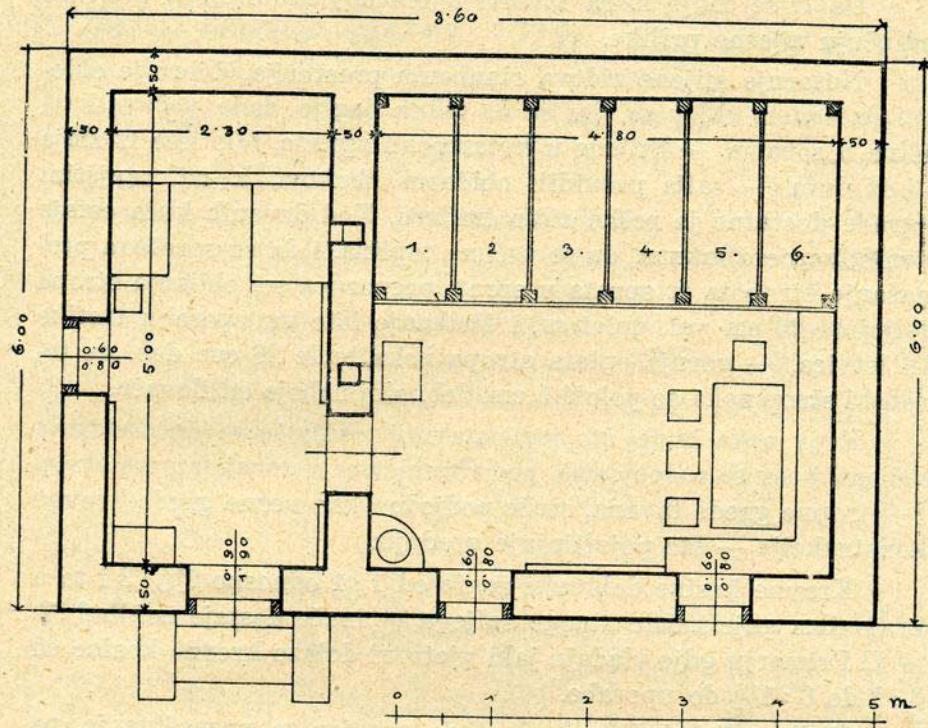
Pristup na tavan se obavi ljestvama, posebnih stuba ne-treba — jer zauzimaju mnogo prostora.

Krovovi pokrivaju se limom — što je najtrajnije. — Crijev trpi od smrzavice, pa se stoga rijetko upotrebljava, najbolje odljeva jošte takozvani utoreni crijev — što ga tvornica »Zagorka« d. d. u Bedekovčini proizvadja. U šumskim krajevima dolazi prečesto šimla u obzir.

Eternit i slična pokrivala su razmjerno skupa, jer ako treba popravka, valja tražiti stručnog radnika — kojeg redovito u okolici nema. Ulagzna vrata prave se u Švicarskoj dvostruka, nutarna i vanjska, i to dijelom radi topline i dijelom radi sigurnosti, omjera su 1.2—1.90.

Sobna vrata su jednokrilna 0.80—1.90 do 0.90—1.90 m., a prozori dobivaju omjere 0.50—0.70 do 0.7—1.00. Nutarnji su prozori providjeni staklenim pločama, dok se umjesto vanjskih prozora često uzimaju drveni kapci.

Mjestimice uvjetuju klimatske prilike upotrebu staklenih nutarnjih i vanjskih prozora — a povrh toga nuždno je sigurnosti radi smjestiti jošte i drvene kapke.

Krajačeva kuća na Zavižanu, Velebit.

Okovi na vratima i prozorima moraju biti jaki — a valja ih smjestiti tako, da bude željezo s vanjske strane što manje vidljivo.

Krila prozora i vrata neka se tako osade — da se dadu izvjesiti samo onda — ako su vrata odnosno prozori otvoreni.

Da budu drvene sastojine što trajnije — nužno je takve oliciti uljenom bojom — od koje je jedna od najtrajnijih zelena boja — koja je uz to i dosta jeftina.

Staklene ploče neka budu 1 pol mm. debele. — Kao ognjište služiti će najbolje otvoreno — jer tu netreba redovitog čišćenja — kao kod štednjaka. Štednjak se mora često popraviti — a valja ga i godimice barem jedan put po dimnjačaru pročisti.

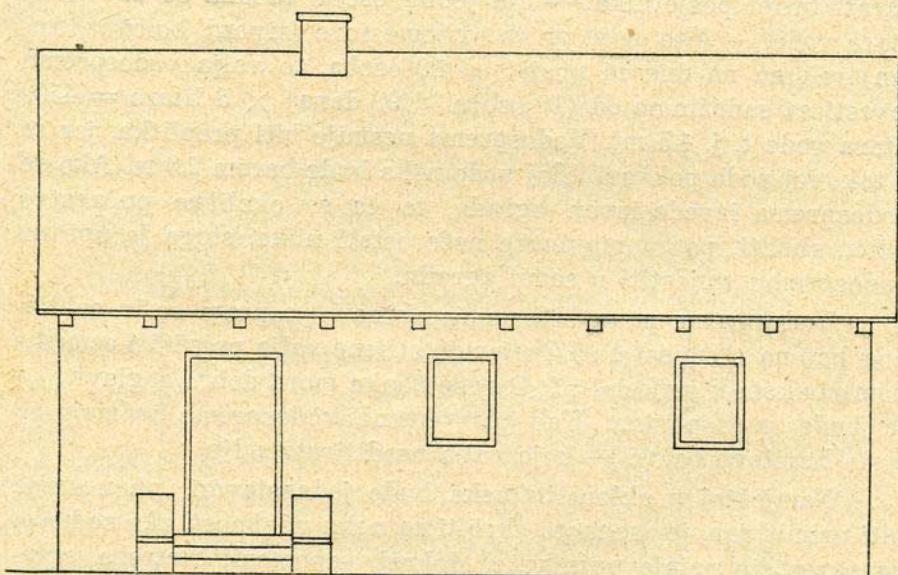
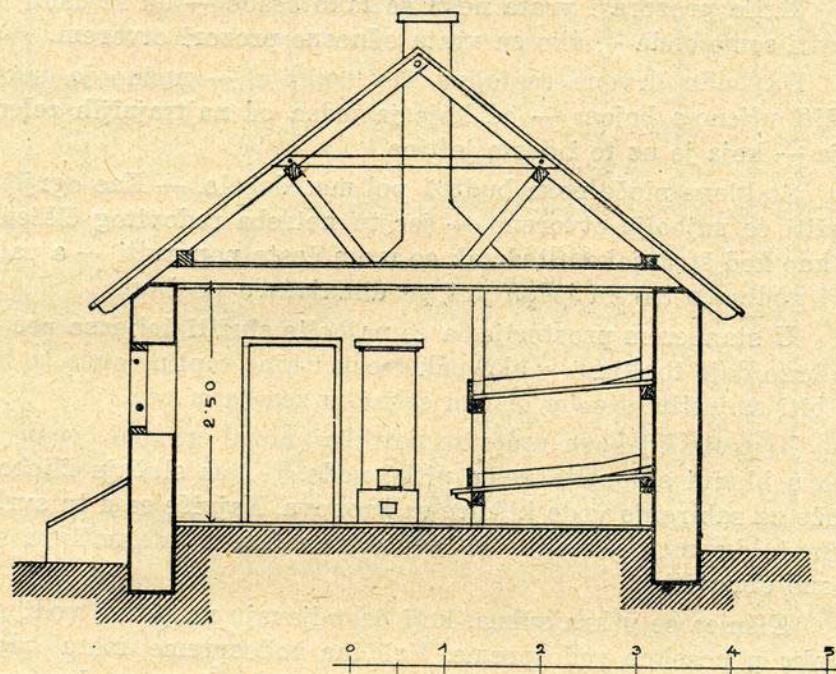
U stanbenim prostorijama će najbolje služiti željezna peć — jer brzo daje toplinu, — ako pak treba trajne topline onda će bolje biti smjestiti u sobu običnu seljačku zemljjanu peć.

Krovnih žljebova redovito netreba, nužni su pak onda — ako u blizini skloništa nema pitke vode. U tom slučaju žljebovi služe za sabiranje vode kišnice sa krova. Najviše se u tu svrhu uzimaju drveni žljebovi — jer se dadu na licu mjesta načiniti odnosno obnoviti.

Kišnica se u krajevima, koji oskudjevaju na pitkoj vodi, sakuplja u posebne vodospreme. Veličina vodospreme mora odgovarati broju posjetnika. — Na jednu osobu računa se dnevno 5 litara vode. — Ako se n. pr. za vrijeme suše (srpanj, kolovoz i rujan) računa na dnevni posjet od 10 osoba, to valja vodospremu izvesti sa sadržinom od $(10 \text{ osoba} \times 90 \text{ dana}) \times 5 \text{ litara} = 4500$ litara vode t. j. 4.5 m^3 . Vodosprema nesmije biti preplitka, jer se u takovoj voda pokvari. Sloj vode neka bude barem 2.0 m. Ako se vodosprema izvede izvan zgrade, to će se okolišno pučanstvo istom služiti, pa za planinare neće ostati ništa, stoga je uputno vodospremu smjestiti u samu zgradu.

Vodosprema mora biti nepropustna — a pravi se iz nabijenog betona u smjesi 1 : 5. Nutarnje stijene valja providiti cementnom žbukom u smjesi 1 : 1. Ova se žbuka mora dobro zaglaviti — da bude nepropustna. Kao privremene vodospreme uzimaju se često hrastove bačve — koje valja usaditi u zemlju.

Namještaj u skloništu neka bude jednostavan, nu nesmije biti primitivan, jer se mora skrbiti za neku udobnost, ako se hoće, da skrovište ostaje putniku u dobroj uspomeni. Netreba struňača i popluna — ali se mora planinaru pružiti mogućnost odmora na dobroj slamnjači, sa toplim gunjem. Plahte i vanjkušnice bile bi poželjne radi čistoće, nu od preke potrebe nisu.

Krajačeva kuća na Zavižanu, Velebit.

Ležaji su obično skupni i nešto uzdignuti od poda. Oni se prave od običnih dasaka — sa obrubom — na daske dolaze slamnjače. Kao ležaj za jednu osobu računa se površina od 0.55 do 0.75 m. širine i 1.80 do 2.m. duljine.

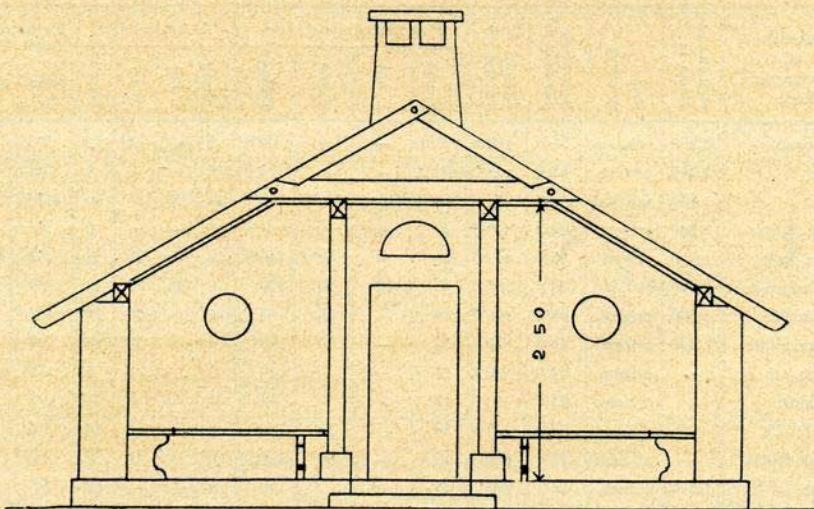
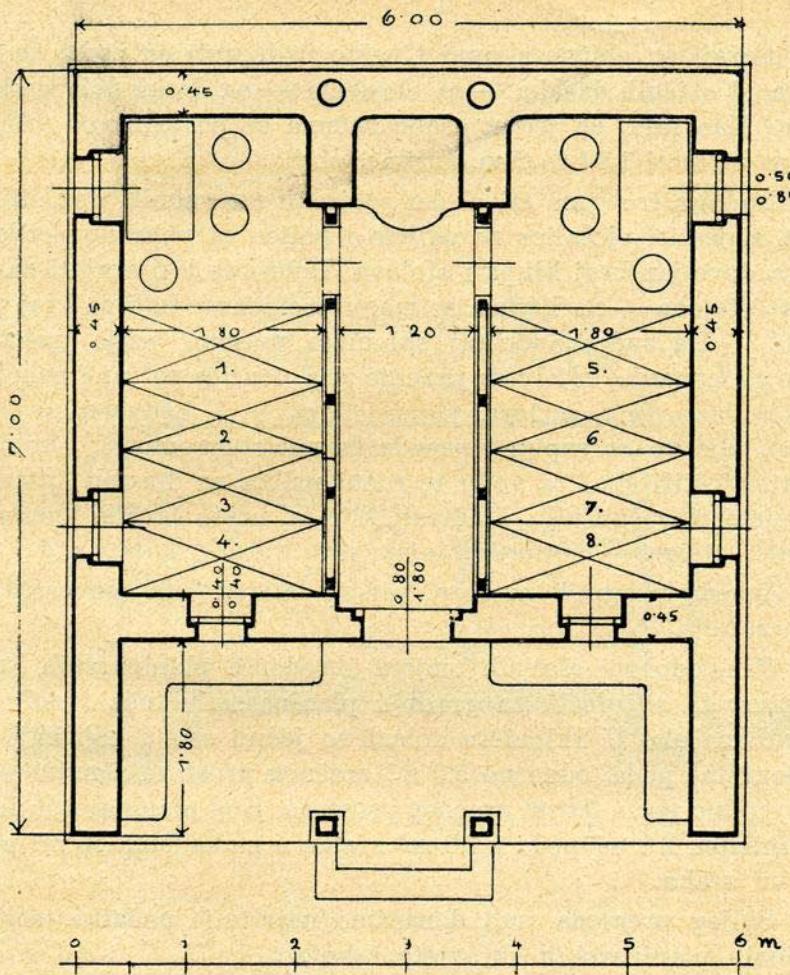
Nadalje treba na tri osobe po jedan umivaonik, duž stijena treba smjestiti vješalice za odijelo i police za pohranu prtljage. Treba dovoljan broj klupa i stolova. Dobro će biti skrbiti za nekoliko stalaka — na kojima se mogu prokisnute haljine kraj peći sušiti. — Da bude namještaj skloništa potpun, valja nabaviti sudje za kuhanje, zdjelu za prženje jaja, lončića za čaj i nekoliko tanjura, boca, čaša, noževa, vilica i žlica. — K umivaoniku treba pehar, zdjelica za sapun i posuda za nečistu vodu. U kuhinju valja smjestiti škaf za vodu te razni pribor za dnevnu potrebu kao sjekiru, ručnu pilu, kladivac, klješta, nešto čavala, lopatu za grijtanje snijega — metlu, kuhinjski nož, kuhače, žlice i t. d.

Zahodaju zgradi netreba, već će biti dostatno smjestiti ga izvan zgrade.

Prispodobom glavnih omjera izvedenih planinarskih kuća, dolazimo do slijedećih za gradnju planinarskih kuća raznih temeljnih načela. U Skloništu dolazi na jednu osobu najmanje 2.5 m² površine poda, odnosno 5.0 m³ zračnog prostora a najviše 4.0 m² površine poda, 9.0 m³ zračnog prostora. Kod planinarskih kuća je minimum 2.8 m² poda i 7.0 m³ zraka, a maksimum 16 m² poda i 36 m³ zraka.

Boljeg pregleda radi donašamo najbitnije podatke nekojih uvedenih planinarskih skrovišta i kuća.

Skloništa ili planinarske kuće	Nadmorska visina m	Broj spratova	Izgrađena m ² površina m ²	Kubični sadržaj m ³	Površina poda m ²			Broj ležaja			Na pojedinu osobu dolazi			
					pri-zenije	1. kat	Tavan	Ukupno	pri-zenije	1. kat	tavan	Ukupno	poda m ²	zraka m ³
Smrekovac	1.200	prizem.	53 0	160·6	27 0	—	9	36·0	6	—	6	12	3·0	7·0
Mirovo	1.300	prizem.	50·0	164·1	32·0	—	—	32·0	9	—	—	9	3·5	7·0
Sljeme	920	na I. kat	300·0	2050·0	300·0	300·0	200·0	800·0	14	20	16	50	16·0	36·0
Čardak Bugar.	2.200	prizem.	42·0	105·0	2·0	—	—	2·0	8	—	—	8	2·5	5·0
Zoisova kuća	1.700	prizem.	96·0	670·0	80·0	—	60·0	140·0	12	—	20	32	3·2	10·0
Frischaufova kuća	1.400	na I. kat	90·0	680·0	60	60	50	170	—	15	28	43	4·0	10·0
Češka kuća	1.700	prizem.	65·0	460·0	48	—	40	88	11	—	20	31	2·8	7·0
Badener Hütte	2.600	prizem.	70·0	220·0	50	—	40	90	6	—	18	24	3·7	8·0
Babenstuben H.	—	prizem.	24·0	60·0	17	—	—	17	5	—	—	5	3·0	10·0
Ferienhütte	—	prizem.	25·0	58·0	12	—	—	12	4	—	—	4	3·0	7·0
Corviglia H.	—	prizem.	82·0	290·0	50	—	30	80	8	—	8	16	3·0	9·0
Krönten Hütte	—	prizem.	77·0	400	60	—	60	120	0	—	20	30	4·0	8·0
Zavižan	1.600	prizem.	52	180	40	—	—	40	12	—	—	12	3·3	8·0
Bijele Stijene	1.300	prizem.	52	180	40	—	—	40	12	—	—	12	3·3	8·0

Čardak na Visočici u Bugarskoj.

Kao srednju mjeru možemo prema Švicarskom uzoru uzeti potrebu od 3 m^2 poda i 8.0 m^3 zraka na osobu.

Ove mjere zaostaju znatno iza mjera n. pr. za vojarne, gdje se računa na osobu 5.0 m^2 poda i 17 m^3 zraka. Razmjerno maleni omjeri kod planinarskih skloništa opravdavaju se time, što je boravak u istim samo kratkotrajan. Gradjevni troškovi biti će prema mjestnim prilikama razni. — Prema našem iskustvu stoji jedan četvorni metar izgradnjene površine jednog prizemnog skloništa — bez podruma, sa krovistem 1000 dinara, odnosno jedan kub. metar izgradjenog prostora 250 dinara. Kubični sadržaj zgrade dobiva se ako se izgradjena površina pomnoži sa visinom zgrade koja se mjeri od terena do razine tavanskog poda.

Sličnim podacima poslužili su se Švicari kod gradnje svojih novijih skloništa, naročito takozvane »Kröntenhütte« na podnožju Paulkin stretta u sklopu St. Gottharda.

Gradnju dao je izvesti »Schweizer Alpen Club« po svojoj sekciji »Gotthard«, ista se može smatrati uzorom modernog, jednostavnog skloništa, pa je vrijedno se na ovu gradnju pobliže osvrnuti.

Kuća zidana je iz kamena lomljenaka — a nutarnje stijene opločene su daskama od mekanog drva, da se sačuva toplina. U skloništu skrbljeno je za 50 ležaja i 36 mjesta oko stolova.

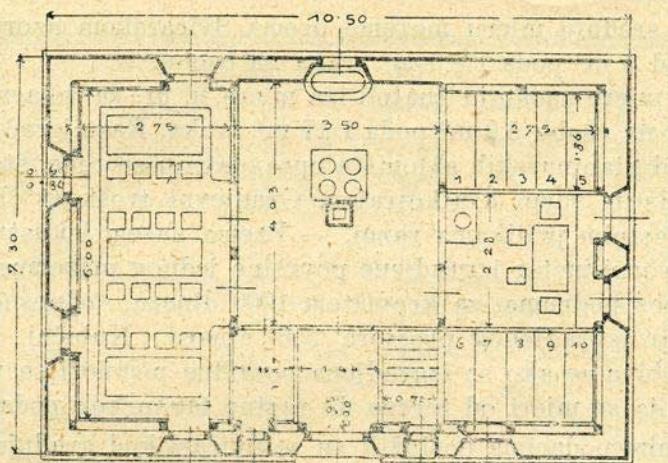
Ležaji mjere 0.55—1.87 m., što je minimum koji se pomisliti dade.

Sa južne strane smješten je ulaz sa malenim predprostorom, koji je od ostalih djelova zgrade odjeljen zrakohvatnim vratima. Lijevo od tog predprostora nalazi se malena sobica za slugu, a desno smještene su stube, koje vode u mansardu.. Prostor ispod tih stuba izrabljen je za pohranu ogrijeva.

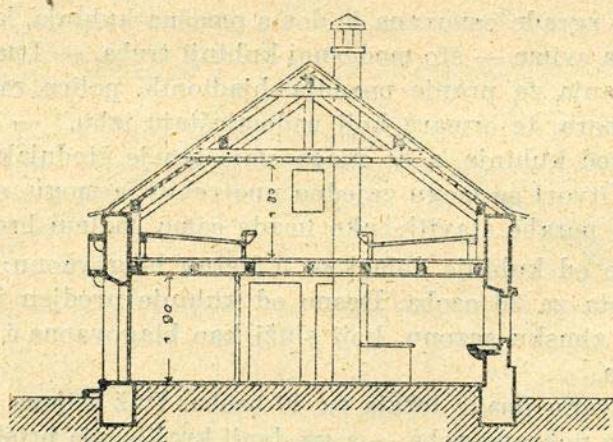
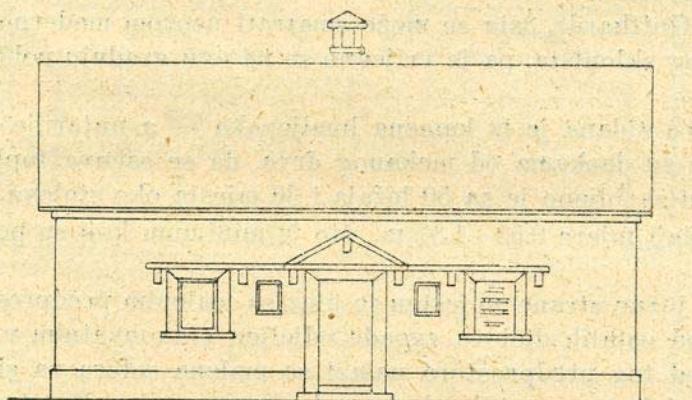
Usred zgrade osnovana je dosta omašna kuhinja, koja je opskrbljena sa svime — što modernoj kuhinji treba. — Imade tu vodovod, kopanja za pranje posudja, hladionik, police za pohranu raznog pribora, te ormara koji nadomeštaju izbu. — Dimnjak diže se usred kuhinje, a do njega smješten je štednjak sa četiri otvora. — Otvori se mogu zajedno upotrebiti, a mogu se i pojedine izvan porabe staviti; ako imade samo maleni broj gostiju.

Lijevo od kuhinje dolazi se u ljetnu blagovaonu; u istoj imade mjesta za 36 osoba. Desno od kuhinje uredjen je posebni prostor za zimsku sezonu, koji služi kao blagovaona i spavaona za 10 osoba.

Na tavanu imade ležaja za 40 osoba. Duž stijena smještene su police za pohranu robe — a uz donji kraj ležaja prislonjene su klupe za umivaonike.

0 5 10 m

Krönenhütte, Švicarska.

Ljetna blagovaona mjeri $2.75 \text{ m. na } 6.0 \text{ m.} = 16.50 \text{ m}^2$, dolazi dakle na jednu osobu 0.40 m^2 . Zimska blagovaona, koja imade iste omjere, služi desetorici kao prostor za dnevni boravak i za spavanje. U istoj dolazi na jednu osobu prostor od 1.65 m^2 ; od kojeg otpada na ležaj $0.55 \times 1.87 = 1.3 \text{ m}^2$, a za kretanje preostaje po osobi 0.35 m^2 .

Mansarda, u kojoj imade 40 ležaja, mjeri $(6.0 \times 9.0) = 54 \text{ m}^2$, dolazi stoga na jednu osobu površina od 1.3 m^2 , od koje otpada na ležaj 1.0 m^2 , a za kretanje preostaje do ležaja i za stubište ostaje 0.3 m^2 po osobi.

Cijela izgradjena površina zgrade iznaša 77 m^2 , a služi ukupno za 50 osoba, dolazi stoga na jednu osobu u svemu 1.54 m^2 . Kubični sadržaj zgrade iznaša, uključivo podkrovje okruglo 360 m^3 , pa dopada jednu osobu 7.2 m^3 . Čistog zračnog prostora imade oko 300 m^3 , pa dolazi na osobu, ako je cijela zgrada u porabi 6 m^3 .

Gradjevna glavnica preliminirana je, uključeno troškova namještaja na 20.000 švic. franaka (200.000 dinara). Jedan četvorni metar izgradjene površine stoji stoga — uključivo namještaja — 250 švic. franaka (2500 dinara) odnosno na jedan ležaj odpada od toga troška iznos od 400 švic. franaka (4000 dinara), dok na jedan kubični metar izgradjenog prostora dolazi trošak od 55 švic. franaka (550 dinara).

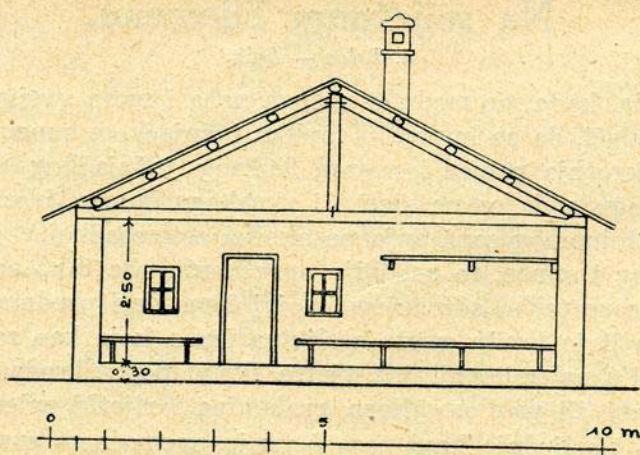
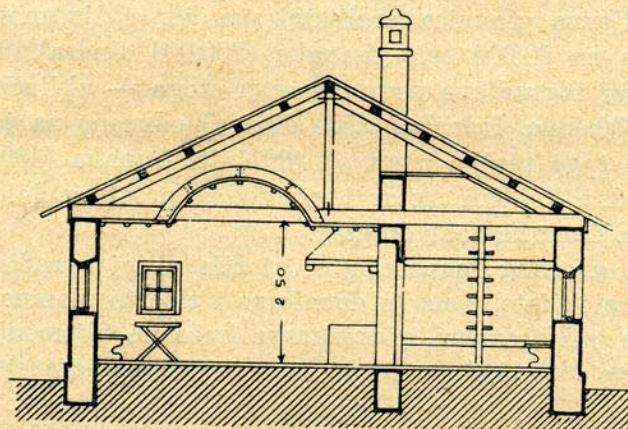
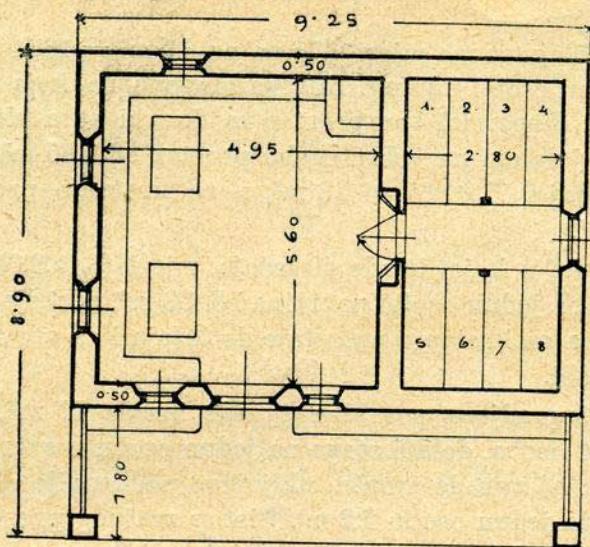
Radi uzornog rasporeda prostorija u toj zgradi donašamo tlocrt i posjek iste, a uz to donašamo i tlocrte planinarske kuće St. Moritz u Švicarskoj, planinarske kuće na Sljemenu, Zagreb, skloništa na Velebitu i čardaka na Visočici u Bugarskoj.

Na sniježnom Sljemenu.

A. Lelas — Split.

I sada, kada me modrilo našega neba i mora svojim blještavilom privlači, da se kupam u topлом južnjačkom suncu duž razgranatih krošnja paoma i posred bučnog južnjačkog raspoloženja, ne mogu a da se ne sjetim i zimskoga športa, bijeloga Sljema, vratolomnog sanjkanja po okolici zagrebačkoj.

Snijeg i sunce, to su dvije oprečnosti, obe tako silne i privlačive, da se teško odlučujemo kojoj ćemo dati prednost i mi se pitamo da li je ljepša gusta stoljetna šuma koja kao začaranata u svom bjelilu na najmanji čuh vjetra škripi poput broda kojeg valovi raznose ili pak osamljena grabovina i rijetki zeleni borovi, koji čak i posljednje kapi rose žrtvuju svemoćnom suncu. Da li

Kuća St. Moritz u Švicarskoj.

da se divimo valjda više našim kamenim brdima ovijenim modrikastom maglom daljine ili humcima prostrtim debelim bijelim plaštem iz kojeg odiše svježina; rominjući kiše, silovitosti pljuska i bure ili širokom spuštanju oblih bijelih pahuljica, dalekim prozirnim horizontima sa laganim obrisima naših otoka ili pak valovitim zgusnutim parama nad dolinama iz kojih jedva izviruje šiljak kakova tornja i vrhovi Alpa?

Da se što bolje osvjedočim o ovim oprečnostima, odlučim pošto poto sprovesti Silvestrovo na Sljemenu. Sa ručkom smo brzo bili gotovi već prije podneva i moje je veselje bilo neopisivo kada je naše društavce u potpunom dresu sa saonama i skijama preko smrznuta pločnika zaposjelo zadnja tramvajska kola. Po ulicama ljudi su se žurili puni raznih omota. Na tramvajskim staklima kao na kinematografskom platnu izmicali su velegradski izlozi sa najvećim ukusom uredjeni, prebogati toli divnim stvarima, da je već i oko njima zasićeno.

Prije no što će me autobus odvesti do Šestina, da onda prosljedimo na planinu u susret najvećoj jednostavnosti koja utjelovljuje tolike prirodne krasote, moje se je sjećanje još uvijek u zgodnom zanosu navraćalo na čitav onaj umjetni sjaj kojim je Zagreb svoje posjetioce zapanjio u danima, još bolje, u večerima pred Božićem. Do mojih rasijanih misli dopirao je iz jednoga kuta autobusa mekani kajkavski žargon i zagledam se u nekolicinu šestinskih seljakinja odjevenih u živim narodnim bojama. O, taj kajkavski žargon: bum, -ec, kaj — i što ti ga ja znam. Polovicu razgovora ne razumijem, a kada se tomu napokon dosjeti, vesela i dobroćudna moja drugarica Ana veli mi s vidljivom mukom:

— Joj, draga, da znate, kako mi je teško, kad moram s vami govoriti »pravim hrvatskim jezikom«! — Mene zabavlja ova iskrenost bivše studentice gimnazije i videći koliko zagrepčani vole svoju kajkavštinu smijući se, zaželim, da se i dalje govoriti kajkavski. Bum već i ja navčila.

U Šestinama se prebrojimo. Po prvi put me vuku na saonama uz potok koji s uspjehom probija debele slojeve snijega na radost vrijednih Šestinjanka, koje su sve redom pralje zagrebačkih »milostiva«. Pozdravimo ih i ja im dobacim:

— Pa danas je blagdan, kumice?

— E, kaj hoćeju milostiva, za nas nij' blagdan!

Bude mi krivo i nekako posramljena sidjoh sa saona i nastavim put pješke. Uostalom, započimao je lagani uspon. Požurimo se napred uvijek u bojazni, da nas nebi nekud na putu doštigla drugarica Greta, koja će se sat kasnije uputiti, a voli da bude sama. Imala bi onda pravo, da nam se podruguje! Medjutim, naša grupica kao da je imala pravu smolu. Nahrpnike smo složili

na saonama i htjedosmo ih izmjenično vući. Ali, sad pukne konopac ili se prevali nečiji nahrpnik, a sad opet izvrnu se čitave saone na veliki jad našeg dobrog starkelje. Rasteretimo svi saone i još žurnije se uputimo, ali presjecajući serpentine upadamo u sve veći snijeg. Poslala sam već po stoti put do bijesa moje »dalmatinske bergšue« bez čavala. Ne znajući po snijegu hodati, morala sam se uspinjati više četveronoške nego inako. Ako bi iskrasnula kakova šipka, vrijedila mi je kao u moru greda.

Upadajući u snijeg do koljena svi smo imali muke, tko više, tko manje. Jedan drugome dodavajući ruke, štapove, pa i noge prevalili bi brežuljke. Nisam zaboravila, da se posred ovih smiješnih prizora sjetim moga suhoga Splita (u koliko ga more ne oplakuje!) ispisujući u snijegu šiljatim štapom više centimetara duboko njegova slova, a uza nj: »Greta, požuri se!« Ali nisam ni dokrajčila, kad zaori:

— Heeeej! — duboko odozdo iza gustoga drveća.

Dalnjim dozivanjem uvjerimo se, da je to zbilja Greta, ali, da je hvala Bogu, još dosta daleko. Naš starkelja prostrijeli očima i zaleti se tako, da je čitav četvrt sata prije nas stigao pred veliki »Tomislavov Dom«, kako se nazivlje kuća našeg Hrvatskog Planinarskog Društva.

U blagovaoni je samo par gostiju. Obilatim ručkom, osobito dobrim pečenjem posluži nas opskrbnik s ostalim osobljem radujući se mom ponovnom dolasku. Nakon Božića, bio je ovo, naime, već drugi put, da se uspinjem na Sljeme! Ovog puta lijepo zelenilom iskićena blagovaona dade nam naslućivati, da se nešto svečana spremi. Otpočinem s toga sve do večeri u mojoj lijepoj čistoj i centralnim loženjem ugrijanoj sobici, pjevajući i slušajući, kako se po hodnicima i dolje na širokoj platformi razliježe sve veća buka i dozivanje, znak, da brojni planinari nadolaze. Pjevanje, zvučni glasovi, lupanje vratiju, teško odmjeravanje koraka i »Alpenstok-ova« odavalо je, da se ovdje počima razvijati život pun vedrine i bučne veselosti. U početku se čudim tolikoj buci, ali moje vlastito raspoloženje me sjeti: zagrepčanke i zagrepčani hoće da se sada društvenoj sputanosti osvete slobodnim kretanjem i nezadržavanom veseljem, što sve stvara jedan jedinstveni štimung, kakav se nigdje drugdje ne može naći, a možemo ga slobodno nazvati »planinarskim«. Ne zaboravimo, da se u našem planinarskom društvu okuplja elita Zagreba.

Ponoćnicu dočekasmo u blagovaoni nevidjenim raspoloženjem. Nakon što je vani požrtvovni Pikec priredio bengalsku vatrnu i rakete, kapetan Vučak, koji je te večeri bio od društva poslan da drži nadzor nazdravi u oduševljenom govoru Dalmaciji i Splitu, čiju sam Podružnicu »Mosor« kao tajnica u tom času za-

stupala. Poklici su se oduševljeno prihvaćali i može se reći, da je većina zagrebačkih planinara nekud u tim časovima mislila na Split, jer i dolje u Zagrebu drugovi su priredili zabavu u korist gradnje našeg planinarskog doma na Mosoru. Prije no što sam i mogla da se zahvalim, utrnu se svjetla i zaori vesela pjesma. Kada se svjetla ponovno upališe, nastalo je srdačno čestitanje i uzajamno grljenje, u drugoj dvorani nastavi se ples uz svirku, a ovamo opet beskrajni vicevi. Medju najraspoloženijim brilirao je i moj patriot i daleki rodjak profesor-komponista, dobroćudni i veseli dalmatinski debeljaković, koji je u blagovaonici s mnogim ostalima dočekao zoru. Njihova buka me medjutim nije smetala, da tvrdo zaspim u ozbiljnoj nakani, da se što ranije ustanem i naužijem sledjene šume prije no što budemo pomišljali na povratak u Zagreb.

U jutro se desilo što sam i očekivala: većina je još tvrdo spavala, tek se je u kuhinji spremalo i psići se poigravali po hodnicima. Izrabim taj čas da skupim konopce na saonama i da poznatim putem započnem svoj kratak uspon prema piramidi na najvišem vrhu Sljemena.

Pod sunčanim zrakama živo su se caklide pahuljice snijega, te mi se činilo, da gazim po raskvašenom sladoru. Uživala sam u škripanju snijega pod džonovima i pritiskala sam ih još jače, da mi što veće sjećanje ostane na ovu čudnu muziku.

Oko mene i nadamnom grobna tišina. Počasnu stražu mi prave spuštene krošnje ponosnih jela. Kako je divna svaka od tih jela! — pravo remek-djelo zime! Po predjašnjim pričanjima jedva sam si mogla stvoriti predočbu zaledjene šume, ali sada počimam da nazirem istinu. Zahvaća me osjećaj sumnje, da bi bila kadra ovu ljepotu vjerno opisati i suzujem s toga sve u jedno sjećanje, u neizbrisivi dojam uspavane bijele šume nad kojom dominira krka škripa zaledjenih grana pri doticaju zračnih struja. Da moju pozornost na sebe ne svraćaju one divne grane na kojima se isklesahu leci leda, da ih pretvore u same ogromne izvezene bijele listove, da me ne zanima debelo kitnjasto inje što no me goni na pomisao, da se nalazim u kakvoj radionici veziva, velebnoj i do sada nevidjenoj, obuzeo bi me osjećaj ništetnosti pred prirodom kao pri jezovitim nordijskim dramama.

Kao da htjedoh okušati vlastitu moć, zlobno slomim jednu nedužnu grančicu. Ali sam istodobno žalila: iz ledena obruča šikne sok, proviri zelenilo — dokaz života. Radoznalo očistim led sa komadića koji mi ostade u ruci, a iz njega promili majušni pupoljak. Dakle, pod ledenim pokrovom strujao je život i još kojil! Ovo me osokoli — šuma mi se više nije pričinjala strašnom. Ovo

je obamrllost, nije smrt! Kod usporedjivanja sa čovjekom sjetim se ravnodušnog i podrugljivog cinika u čijim dubinama duše skriveno živi more osjećaja i sposobnosti, koje će, kad se probude, uljepšati i zagrijati svijet. Samo što to u prirodi biva jednostavnim procesom svakoga proljeća, ali proljeće života čovjeka možemo li se nadati, da ćemo igda doživjeti?

Promatraljući maglu koja mi kvari modrinu neba i kao razbješnjela luta neznajući ni otkud ni kamo, da napokon pane i pritisne sve što je nisko, kao u nekom triumfu prekoračim stepenice željezne ili bolje — sniježne piramide pjevajući veselo, jer se osjetim najednom slobodna poput ptice koja je odlepršala iz mračna kaveza pa slobodu umije da dvostruko cijeni.

Gore na piramidi ipak je već bio netko: malko me smete, ali, drug je, planinar — zacijelo iste misli i osjećaji dovedoše nas amo! Nakon što izmjenismo par prijaznih i učtivih riječi on sidje i pusti me na samo, da uživam i ja.

Podamnom se rasprostirao čudnovat prizor. Jeli to more? Ne, blijeda je masa, valovita, istina, ali nepomična. Radije ću je nazvati neuspjelom kopijom našega mora. U daljini izviruju jedva jedvice vršci slovenačkih Alpa, a bliže podnožju samoborsko gorje. Pred nami stari Medvedgrad sa svojim razvalinama koje naliče na Mojsijeve ploče ili na rasklopljenu knjigu prošlosti, koja čeka, da je potomstvo iščita i obradi. Sjetim se naše spisateljice historijskih romana, Zagorke. Ne samo naša Dalmacija, već i Zagreb ima svoju historiju sa svojim Gričem, Kaptolom, Medvedgradom...

U maglu je utonula ne samo daleka Posavina već i grad Zagreb. Samo tornjevi katedrale izvirše na čas iz onog džumbusa zgusnute pare kao da mi hoće reći: evo tu sam i ja: Zagreb!

Hoću da povirim dolje gdje mi ostadoše saone, ali to jedva uspjevam: uz desni rub željeznih šipka zakvačio se led 6 cm. debo sa zupčastim završetkom. Sva je piramida bila opasana od vrha do dna ovom svježom bijelom vrpcem.

Zadjem ponovo u moje šumsko carstvo pritajena života i hoću, da se na račun ovog beskrajnog leda malo pozabavim. Sjedam na saone, ali one upadaju duboko u snijeg. Nije druge, nego ih treba i dolje vući. Stanem ipak na njih jednim koljenom i tako se ludo vucarim, prevalujem, a srce mi jače kuca od radosti. Vukući i gurajući doprem do lijepe čistine sa laganom uzbrdicom u pozadini sa koje su se strjelovito spuštali skijaši. Bilo je zabavno gledati ih kako se jedan za drugim spuštaju i omjeravaju svoje vještine preskakivanjem jednog sniježnog humka. Mnogi uspi-

ju, da preko njega skoče dolje na čistinu i vještim zaokretom nogu stanu, da ne zadru u šumu, gdje može da ih snadje nesreća, ili u najboljem slučaju, da im se izlome skupe skije. Svi su bijeli od snijega: zahvalna je ovdje majčica zemlja — ljosne li tko na nju, pridigne se ponova kao da nije ništa ni bilo.

Tu mi dodje u susret moje društvanice: nastade skakanje, prekobacivanje u snijegu, svi smo bili kao malena djeca. Navučem čak i skije ili kako ih ja nazvah »barke« i snimke su se nizale jedna za drugom. Nalazila sam ludu želju, da se njišem na granama i da tako stresem što više leda na sebe, da gazim u snijeg čisto do koljena i pustim na saonama, da se strmoglave kud hoće. Kako ne bih: prvi put se upoznah sa pravim snijegom i zavolim ga strastveno, a istoga dana moram ga pozdraviti, možda i za navijek!

Najljepše je bilo — što neću nigda zaboraviti — kad sam, napuštajući naš dragi dom, na prvoj strmini izgubivši ravnovješje skotrljala se s mojim nahrptnikom kao dvostruka lopta sve do puteljka. U cirkusu na komandu nebih sigurno umjela izvesti ovu vratolomiju, kojoj smo se cijele večeri srdačno smijali. Do Šestina je put bio klizav, a saone je bilo opasno upotrijebiti, jer bi se mogle strovaliti u potok. Ali, moja je najveća radost brzo silaženje po kršu, pa to upotrebih i ovoga puta po ledu. Sijdoh s toga medju prvima više sjedećke, nego pješke.

I kasnije kad me ispratiše do stanice, pa u prljavom vozu, od kojeg su me svi odvraćali, jer je izgledalo, da će sigurno zastati na pruzi zbog bure i snijega, — beskrajno me radovala pomisao na ova zadnja dva dana. Bila sam zadovoljna i jaka, da se suprotstavim ne znam kojoj zapreci. Ipak sam u sebi nastojala silom ušutkati iskrenu žalost za milim društvom i svim užicima, tješći se kako bolje mogoh pomiclju na moje koji me u Splitu čekaju i na suprotne ljepote naše Dalmacije.

Mnogi su mi na povratku zavidjali na zimskim danima što ih provedoh, ali neka se tješe, jer nam zavide i oni тамо... Koliki i koliki bi bili voljni slijediti moj primjer i doći u Dalmaciju! Uz određeni cilj života, raznolikost je njegov smisao. Na svijetu smo, da što više stvari upoznamo, da svoje snage obnovima novim prizorima. Tko je još mlad, a nema te želje, naliči mi na pokornu kokošku, koja, zadovoljavajući svoj sitni mozak, tiho vegetira u uskom opsegu svoga kokošnjaka, posutog sa dovoljno pjeska i kukuruza. Zar da za takove postoji ovaj svijet?!

Naše slike.

Slika u prilogu prikazuje nam jedan od vrlo zanimivih dijelova Prenj planine u Hercegovini Galič. Skupina Galiča, iako nije najviša u Prenju, ono je svakako najzanimivija koliko za stručnjaka istraživača toliko i za planinara. Već izdaleka privlači vas ogromna trupina Galiča, koja se poput ogromne kamene piramide izdiže od svoga okoliša vezujući se prema jugu na sklop Lupoglava (2102 m.), koji se dalje veže na Vjetreno brdo i sklop Otiša gdje je ujedno najviši vrh Prenja Zelena glavica 2.123 m. Prema zapadu ruše se obronci Galiča strmo u dolinu Bijele potoka, a prema izvoru se veže grebenom sa pravim Prenjem zvanim Mali Prenj (1916 m.) Podnožje mu je djelomično ošumljeno posebnom vrstom bora (*Pinus leucodermis*), kao glavnim vegetacijskim faktorom, a sporedno nastupa bukva. Glavni gorski greben je manje više gol, a pojedini su dijelovi prekriveni klekovinom gorskog bora. Tjeme mu je prekrito košanicama. Prema sjeveru je strmo odlomljen, pa su mu boćine s te strane prepune upravo savršenih točila. Na podnožju sjevernom nalazi se nekoliko stanova zvanih Lučine, kamo za ljetnih mjeseci izgone Bjelopolci svoj ajvan (blago). Kraj oko Galiča je lijep i romantičan, a sa tjemena prekrasan je izgled na sam Prenj, na Bjelopolje sve do Mostara kao i na susjedni Veleš, pa na Čvrsnicu i Čabulju. Prilaz na Galič najzgodniji je iz stanice Prenj preko Risovca, Glogova, Malog Prenja i Vratoloma u Lučine, a odavde na sam Galič.

Opisi slika u tekstu, nalaze se u odnosnim člancima t. j. u članku »Suhac« i članku »Nešto o gradnji planinarskih kuća«.

PLANINARSKE VIJESTI.

NJEMAČKA EKSPEDICIJA 1928. U ANDE. Opću pozornost svratila je vijest, da D. OE. Alpen-Verein priređuje ove godine ekspediciju u planinarski istorijski u Boliviјu.

Cilj ekspedicije, bolivijski Cordillera Real, posve je dostajan te namisli, a ime vode ekspedicije, Hans Pfann, obećaje za sigurno dobar uspjeh. Premda su se na nekoje od najviših glavica Cordillera Real kao Illimani (6500 m.), Caca-Aca (6220 m.) i Ancohneva (6640 m.) već uspeli svoje vremeno R. Dienst i A. Schulze, unatoč toga ima za riješiti u tom gorskom lancu još množina ozbiljnih i teških problema.

Bolivijska Cordillera Real je gorski lanac dug po prilici 250 km., dakle za cijelih 100 km. dulji od našega Velebita. Taj gorski sklop gotovo je u cijeloj protezi oledjen, a gorske prevje koje vode u tropsku nizinu dosežu još uviјek visinu od 4400—5000 m. Po svojoj glomaznosti nadmašuje ovaj gorski sklop samo sklop veličanstvene Himalaje. U pogledu veličajnosti i oštirine gorskih oblika Cordillera Real dosta je suparnica Himalaje. Da u tom ogromnom gorskom nizu ne znači ništa uspon na nekoliko vrhunaca posve je jasno. U istinu Cordillera Real dosele je gotovo posve neistražena. Prva ekspedicija za vrijeme rata nije bila dovoljno opremljena, pa je njen rezultat bio samo pohod nekojih vrhunaca.

Sadašnja ekspedicija ima istodobno za cilj stanovali znanstvenu zadaću, geografsko-geološke kao i etnološke naravi, bez obzira na uspone na vrhove najvišega dijela, premda ovo potonje je njena glavna zadaća. Znanost i šport idu dakle rame uz rame...

Za evropske pojmove Bolivija je zemlja posve strana i puna najraznoličnijih oprečnosti. Njenu hrpenjaču sačinjava gorje Kordilleri. Zapadno ovih leži bolivijska visoravan u dužini od 700 km., a širini 100—200 km., kod srednje uzvisine od 3500 do 4100 m. Suha i bez vegetacije ta je pusta stepa pravo pastorče prirode, koju je tvorac zaboravio stvarajući zemlju.

Istočno Kordillera, s onu stranu uskog pojasa fantastične visoko gorske zone i ledenjaka, spušta se gorska trupina naglo u obliku blagih zaobljenih oblika prekrivih prašumom, koji postepeno prelaze u bolivijsku nizinu bogatu kišom i vegetacijom.

Granica snijega u bolivijskom glavnom dijelu Kordillera leži kod 5200 m., ogromne ledene mase dolaze sve do 4800 m.; zatvorena prašuma se uzdiže na toplo vlažnom, kišom bogatom istočnom obronku do visine od 3500 m. Posve tropiske biljne vrste u patuljastim oblicima dosežu često također tu visinu.

Glavni planinarski cilj ekspedicije sačinjava vrh Illampu (6600 m.) bližan vrh Sorata masiva, čiji je najviši vrh 6640 m. visoki Ancohuma već obaden. Uspon na Illampu biti će svakako vrlo težak i naporan. Njegovaistočna i zapadna strana pokazuje jednaku zastršujuću sliku, dok sa južne i sjeverne strane vode dugi i vrlo strmi grebeni na sam vrh. Po mišljenju R. Diensta uspon je jedino moguć zapadnom stranom jednim grebenom, koji je frontalno sa zapada vrlo strm, a u povodu mnogobrojnih lomova nije niti najmanje privlačiv. Nadalje imadu u programu uspon na glomazni Chaclacomani (6300 m.) i na Condosisi (6350 m.). Kod ovih dvaju vrhova biti će uspon nešto lakši, premda je najviši dio vrha Condosisi oštar pećinasti zub. No riječ »nemoguće« za modernog penjača gotovo je izgubila svako značenje.

Učesnici ekspedicije su slijedeći: Ing. Hans Pfann, ravnatelj tehnike u Münchenu, kao vodja ekspedicije; Alfred Horeschowsky iz Beča, Hugo Härtnagel iz Innsbrucka, Ervin Hein iz Graca i geograf dr. Troll iz Münchena, koji boravi na proučavanjima u Boliviji već dulji niz godina. Osim toga pridružit će im se još rudarski geolog dr. Friedrich Ahlfeld iz Marbuga u Njemačkoj.

Putovanje su nastupili dne 18. veljače 1928. iz Bremena. Iz južno-peruanske luke Mollendo upotrebili će željeznicu do jezera Titicaca, pa nakon 150 km. vožnje jezerom stupiti će u Guaqui na bolivijsko tlo. Glavni grad La Paz služiti će im kao glavna uporišna tačka. Povratak će uslijediti preko Atlanskog oceana koncem kolovoza iz Buenos Airesa, nakon više dnevne vožnje željeznicom kroz Argentinu na istočnu obalu.

ZA GRADNJU PLANINARSKE KUĆE NA MOSORU poslale su nam: podružnica »Oštrel« u Zlataru Din. 400.—, podružnica »Runolist« u Lokvama Din. 200.—, podružnica »Ravnagora« u Čakovcu Din. 200.—. Pozivamo sve ostale podružnice, da što prije pripošalju svoj doprinos Središnjici za gradnju ove takozivane kuće na istočnu obalu.

—ak.

DRUŠTVENE VIJESTI.

DRUŠTVENI SASTANCI. Kao prošlih godina prireduje središnjica i ove godine društvene sastanke svakog drugog četvrtka u posebno odjeljenim prostorijama restauracije »Janje« (Nikolićeva ul.) Na ovim sastancima izvješćuje se članove o najnovijim dogodajima u društvu, referira o poduzetim izletima i dogovara za buduće izlete. Osim toga sudjeluje redovito novo ustrojeni zbor mandolinista. Svrha tim sastancima je da se društvenost što jače razvija, a članovi međusobno upoznaju, pa se stoga članovima preporuča, da prisustvuju tim sastancima u što većem broju.

IZLETNICKI VLAKOVI. Prošloga mjeseca održana je na predlog Hrvatskog planinarskog društva konferencija u Društvu za promet stranaca radi uvađanja izletničkih vlakova u naše lijepe krajeve. Na konferenciji su sudjelovali izaslanici Hrvatskog planinarskog društva, direkcija drž. željeznica u Zagrebu, Društva za promet stranaca, Trgovačke i obrtničke komore i Ski kluba, pa je nakon rasprave jednoglasno zaključeno, da se uvedu izletnički vlakovi na Sušak, u Vrhovine i Krapinu i natrag. Gosp. inspektor Horvath od direkcije drž. željeznica vanrednom je susretljivošću i razumijevanjem prihvatio zaključke konferencije i tako će od 15. svibnja biti stavljeni u promet slijedeći izletnički vlakovi: subotom, nedjeljom i blagdanima:

N a S u š a k: polazak iz Zagreba svake subote u 14.56, dolazi na Sušak u 21.14. Povratak sa Sušaka svake nedjelje na večer u 20.22, dolazi u Zagreb u 2.51 (ponedjeljak u jutro).

U V r h o v i n e — P l i t v i č k a J e z e r a: polazak isto svake subote kao i na Sušak (14.56), dolazi u Vrhovine 19.35. Povratak iz Vrhovina u nedjelju na večer u 22.25, dolazi u Zagreb u 2.51 (ponedjeljak u jutro).

U K r a p i n u: polazak svake nedjelje i blagdana u 6.55, dolazi u Krapinu u 9.00. Povratak iz Krapine istoga dana na večer u 22.00, dolazi u Zagreb u 0.05 (ponoć).

Svi su ovi vlakovi ubrzani osobni vlakovi, koji ne stoje na svakoj stanicu, već samo na onim stanicama, koje su važne po planinare i izletnike. Svi putnici, koji se služe ovim vlakovima za putovanje tamu i natrag uživaju bez ikakovih formalnosti 50 posto popusta na tarifu osobnih vlakova u svim razredima t. j. kupljena karta za tamu vrijedi i za natrag. Kako se vidi zauzel se Hrvatsko planinarsko društvo, da polući što bolje veze u naše najljepše krajeve, pa upozoravamo članove već sada na te vlakove, koji će biti uvršteni u novi vozni red, a u prometu su od 15. svibnja do 30. rujna.

Naročito su povoljne veze za planinare u Gorski Kotar i Primorje (Klek, Zeleni Vir, Bijele Stijene, Bjelolasica, Risnjak, Tuhebić, Viševica, Obruč i t. d.), pa za Plitvička jezera ili pješice iz Rudopolja ili automobilom iz Vrhovina. Za lijepu krapinsku okolicu pružena je uvedenjem izletničkog vlaka nova mogućnost posjećivanja, pa će tako i onaj kraj oživiti, koji se uslijed loših veza dosta zanemarivao. Pobliže informacije u poslovnicu Hrvatskog Planinarskog društva, Ilica 37, dnevno od 8 do 12 i od 17—20, gdje se primaju i novi članovi.

I Z F O T O S E K C I J E H P D. U utorak dne 27. ožujka t. g. u pol 9 sati na večer, održan je u društvenoj poslovniči Ilica 37 treći redoviti godišnji sastanak (skupština) pod predsjedanjem njenog pročelnika g. Ervina pl. Köröskenya koji je u kratkom govoru istakao rezultate dosadanjeg rada, a zatim je tajnik g. Vučak pročitao tajnički izvještaj iz koga se vidi, šta je sve u prošloj godini uradjeno i sa žalenjem konstatira da je dalje izlaženje Fotografskog Vjesnika od početka 1928. godine onemogućeno. Još su blagajnik g. Bronić i ekonom g. Jeušnik izvestili skupštinu o svome resoru, pa se je zatim prešlo na izbor novog odbora. — Usljed preopterećenosti u svome privatnom zvanju položili su odborsku čast gg. Köröskenyi, Vučak i Griesbach, te je novi odbor izabran kako slijedi: pročelnik g. Antun Stiasni, tajnik g. Ing. Otmar Kanet, blagajnik g. Ćiro Bronić, ekonom g. Ivo Jeušnik, fotomeistar g. Vladimir Novak i odbornici gg. Ivo Čabrijan, Zvonimir Zobundžija. — S time je skupština zaključena u pol 10 sati i novi odbor odmah preuzeo je svoju dužnost.

P R E D A V A N J A. U prošlom mjesecu priredilo je hrvatsko planinarsko društvo, u predavaoni kemičkog laboratoriјa Mažuranićev trg, nekoliko vrlo uspjelih predavanja i to: 14. ožujka g. prof. Dr. Josip Poljak I. podpredsjednik HPD o

Prenj planini, jednoj od najveličanstvenijih planina kršne Hercegovine na sjeveru Mostara. Predavač je pred dupkom punom dvoranom slušatelja u jednosatnom govoru vrlo iscrpljivo prikazao krasote ove planine poprativši svoj govor sa oko 30 prekrasnih vlastitih diapositiva po kojima se je vidilo kako rubovi ove planine podsjećaju na Alpe, dok je centralni masiv tipični kršni reljef sa svim osebinama najstrašnjega krša, koji je velika zapreka planinaru, a i narodu, jer je cijeli kraj golet pusta, bez vode i naselja.

U srijedu 28. ožujka održao je u istim prostorijama član i odbornik g. Dr. Ivo Horvat univ. docent predavanje pod naslovom »Slike iz Švicarskih Alpa«, prikazavši nam područje kantona Graubünden gdje je predavač boravio prošle godine u svrhu botaničkih studija. Tom prilikom je obašao planine kantona oko Chura, Albule pa čuvenu dolinu Engandina iznad koje se uzdižu veličanstveni sklopovi Bernine. Predavač je zanimivim načinom uz projekciju brojnih slika prikazao kulturno historijske prilike ovoga kraja, koji je najviši u području Švicarske, a može se reći i prirodno najljepši. U daljem upoznao nas je s prirodnim krasotama okolice St. Moritza i Pontresine, prikazavši nam ujedno krajeve vječnog snijega i leda. Zatim nas je upoznao s vegetacijskim osebinama i osebinama alpinske flore toga kraja, koja se odlikuje mnogim zanimivim i zasebnim tipovima. Konačno je predavač prikazao planinarstvo i planinarski život toga kraja što je osobito pobudilo pažnju među slušateljstvom, jer je poznato, da je baš u tom kraju planinarstvo razvijeno u svim smjerovima do svoga savršenstva.

U srijedu dne 4. travnja održao je društveni član i sveuč. prof. dr. V. Vouk, u dvorani pučkog sveučilišta zanimivo predavanje, o »Vezuzu i napuljskom zaljevu«. Vrlo zgodnim i lijepim načinom poveo nas je predavač na jug Italije u čarobni napuljski zaljev. Na projiciranoj karti upoznao nas je topografijom kraja o kojem je naumio govoriti, a ostatak predavanja upotpunio je brojnim diapozitivima. Upoznao nas je s napuljskom lukom, s dijelom modernog Napulja, pa zatim s tipičnom napuljskom ulicom, koja je pravi odsjev načina života siromašnijih slojeva, ili kako je predavač sam rekao »želimo li upoznati pravi život tog svjetskog lučkog grada, treba da zavirimo u sporedne ulice, jer one nam daju pravu sliku naroda, a ne moderno izgrađeni dijelovi grada«. Iza toga nas je predavač poveo nizom slika u stare Pompeje, drevni i bogati rimski grad, koji je 79. g. po Hristu bio zasut pepelom što ga je izbacio Vezuv, čija je provala te godine bila osobito jaka. Dobar dio toga grada danas je otkopan, pak se po iskopinama vidi kakvo je bogatstvo vladalo u gradu prije katastrofe, i kakvih veličajnih građevina s izvanrednom arhitektonikom izgradiše Rimljani. S podnožja Vezuva vodio nas je predavač zanimivim putem sve do nad sam krater Vezuva, prikazujući sve osebine koliko podnožja i bočina toliko i samog kratera, koji je sastavljen od uvale poput ogromna kotla u čijoj je sredini čunj od lave, a u tjemenu čunja nalazi pravo vulkansko ždrijelo Vezuva. Danas vodi od podnožja gotovo do kratera željeznica. Na koncu nas je predavač upoznao s biserom napuljskoga zaljeva s malenim, stjenovitim i raskidanim ali prekrasnim otočićem Capri i njegovom po cijelom svijetu poznatom modrom špiljom. Dupkom puna dvorana zahvalila je predavaču na lijepom predavanju nagradivši ga burnim pljeskom.

ZAJEDNIČKI SASTANCI SPOJENI IZLETIMA održati će se tijekom ove godine. Svrha tih sastanaka je, da se uz međusobno upoznavanje članova (matice i podružnica) povede rasprava i stvore zaključci o budućem radu i zajedničkom djelovanju matice i podružnica, a naročito onih podružnica, koje su međusobno povezane položajem i sličnim uvjetima razvitka i djelovanja. Razumije se da takovom sastanku mogu doći i one podružnice, koje su izvan teritorija dotičnih podružnica, dapače što ih više bude, to bolje.

Do sada su predvidjeni ovi sastanci (izleti) :

u mjesecu travnju (8 i 9.): sa dalmatinskim podružnicama (Sinj, Split, Šibenik, Imotski) — 29. sa banovskim podružnicama (Petrinja i Sisak).

u mjesecu svibnju: sa zagorskim podružnicama (Čekovac, Donja Stubica, Ivanec Krapina, Varaždin, Zlatar).

u mjesecu lipnju: sa gorsko kotarskim podružnicama (Karlovac, Dugaresa, Ogulin, Srp. Moravice, Skrad, Delnice, Vrbovsko, Lokve).

sa primorskim podružnicama (Crikvenica, Krasica, Senj, Sušak).

u mjesecu Srpnju: sa slavonskim podružnicama (Kutina, Pakrac, Osijek, Orahovica, Brod n. S.).

u mjesecu kolovozu: sa lijkim podružnicama (Gospić, Gračac).

u mjesecu rujnu: sa plješivjikim podružnicama (Jastrebarsko i Samobor).

sa podravskim podružnicama (Bjelovar, Križevci i Koprivnica).

dok će se za bosanske podružnice još naknadno odrediti.

Središnji upravni odbor pridržaje si pravo promjene ovoga programa ako bi to zahtjevale izvanredne okolnosti.

DRUŠTVENI SASTANCI. U svrhu razvijanja društvenosti među članovima uveli smo opet društvene sastanke, pa se ovi održavaju svaki drugi četvrtak u 9 sati na večer. Susretljivošću zakupnika restauracije Janje, odijeljene su za tu svrhu posebne prostorije. Prvi sastanak održao se je 5. siječnja, kojom se pri-godom proslavila 60-godišnjica Ivana Gojstana začasnog člana Hrv. Plan. Društva i predsjednika podružnice Visočice u Gospiću. Na sastanku prikazao je prof. dr. Miroslav Hirtz život i kulturni rad Ivana Gojstana. Sa proslave odaslan je g. Gojstanu brzjavni pozdrav. Drugi društveni sastanak bio je 19. siječnja. Na obim sastancima sudjelovao je novo osnovani zbor mandolinista.

DRUŠTVENI IZLETI. Središnjica priredila je tečajem ove godine nekoliko uspjelih izleta među ovima izlet na Sv. Goru, u špilju Kuštrovku, Goru Oljkukum dok su neki izleti napose oni u samoborsko gorje (Okić, Plješivica i Cerinski vir) morali izostati radi lošeg vremena.

SADRŽAJ: Str. 25. — Marjana Heneberg-Gušić: Suha. Str. 38. — Dr. J. Krajač: Šumska uprava i turizam na hrv. Kršu. A. pl. Pisačić: Nešto o gradnji planinarskih kuća. Str. 47. — A. Lelas: »Na snježnom Sljemenu. Str. 61. — Naše slike. Str. 68. — Planinarske vijesti. Str. 68. — Društvene vijesti. Str. 69.

Planinari ne zaboravite „Hrv. Planinar”!
